

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 58

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

13-14 лютого
2024 р.

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2024

УДК 340 (063)

А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 58: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 13 – 14 лютого 2024 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2024. 100 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 58) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 13-14 лютого 2024 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:

www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380979074970

E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

**ЛОГІЧНІ ПРАВИЛА ДОВЕДЕННЯ ЯК АНАЛОГ ВНУТРІШНЬОГО
ПЕРЕКОНАННЯ В КОНТЕКСТІ АРГУМЕНТАЦІЙНИХ
ПРОЦЕДУР ДОКАЗУВАННЯ**

Ванджурак Роман Васильович

доктор філософії з права, докторант

Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: 0000-0002-8474-2276

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3788

Згідно соціологічних досліджень на початок 2023 року судовій системі довіряють лише 3 % громадян України з числа опитаних респондентів, а 49 % з них взагалі не довіряють органам правопорядку [1], що свідчить про критичну ситуацію й гостру необхідність у віднайденні причин такої недовіри та шляхів вирішення даної ситуації на теоретичному і практичному рівнях.

Попри інновації права в догоду нинішнім глобалізаційним процесам (онлайн-трансляції судових засідань, брифінги представників правоохоронних органів, публікації судових рішень в мережі Інтернет тощо), залишається у праві, зокрема процесуальному, елемент невідповідності сучасним реаліям. На наше переконання, ця невідповідність є узаконеною можливістю суб'єктами прийняття процесуальних рішень ухвалювати їх на основі свого внутрішнього переконання [4].

Перш за все, досліджуючи питання внутрішнього переконання варто акцентувати увагу на співвідношенні понять “доведення” (прийнятого у точних теоретичних науках) та “доказування” (що вживається по відношенню до аргументаційних процедур у юридичній практиці). В останньому випадку йдеться не лише про об'єктивні підстави для остаточного рішення, але й передусім про можливості суб'єктивного схилення сторін до такого рішення [2, с. 6]. Відмінність між логічним доведенням та юридичним доказуванням полягає також у тому, що останнє не завжди має на меті встановлення істини. Для прикладу, судовий процес спрямований на вирішення спорів між опонентами, але, при цьому, рішення суду передбачає не стільки відтворення подій спору

чи злочину, скільки прийняття рішення на користь однієї зі сторін. І хоча таке рішення повинно бути обґрунтованим, його аргументація зазвичай будується за принципом змагальності сторін, згідно з яким справа може бути виграною не тільки за рахунок надання достатніх та допустимих доказів, але й через порівняну слабкість позиції опонента [2, с. 8-9].

Не менш дискусійним є питання стосовно критеріїв достатності доказів, адже наразі суд може прийняти певне обґрунтоване рішення лише за умови достатності доказів, тоді як останні вважаються достатніми, якщо вони дозволяють суду прийняти те чи інше рішення у справі [3]. При цьому, сам суд і уповноважений кваліфікувати докази як достатні чи недостатні на власний розсуд (за відсутністю чітко визначених критеріальних вимірів такої їхньої оцінки).

Звідси є очевидним, що запропонована наразі форма визначення умов достатності доказів припускає практично необмежений діапазон суб'єктивної свободи при прийнятті процесуальних рішень й забезпечується це шляхом застосування суб'єктами правозастосування свого внутрішнього переконання при ухваленні ними таких рішень [4].

Тому, нам видається, що однією з вагомих причин такого низького рівня довіри громадян до правоохоронних і судових органів є легалізована наразі можливість прийняття ними процесуальних рішень на підставі їхнього внутрішнього переконання, що на практиці часто перетворюється у свавілля [4].

Втім, позбавляючи суб'єктів правозастосування ухвалювати свої рішення на основі внутрішнього переконання вочевидь необхідно запропонувати альтернативний інструмент, адже думка, що законодавець творить право, а судді його лише проголошують, є теж неспроможною, адже практичне застосування норм права ретранслює його зміст.

У той час, мало хто з дослідників заперечує, що сучасне доказове право (що ґрунтується не стільки на результатах суб'єктивного волевиявлення шляхом голосування, а на логічному обґрунтуванні прийнятих правових рішень, виходячи з перевірених свідчень та фактичних матеріалів) має свої витoki ще в Античній інтелектуальній традиції. Звідси, одним із варіантів в процесі пошуку відповіді на заявлену проблематику є звернення саме до філософсько-правової спадщини давніх греків, але не з метою виявлення відмінностей і генетичних зв'язків між минулим та сучасним правом (як зазвичай прийнято), а для відшукування «першооснов» виникнення проблем та суперечностей, з якими стикається

сучасна юриспруденція та забутих чи недооцінених способів їх ефективного вирішення, розроблених в ті часи [1].

Нам видається, для вирішення виниклої проблематики на допомогу можуть прийти спроби узагальнення та систематизації логіко-методологічних основ доказового міркування, здійснені Аристотелем, що ґрунтувалися на двох аксіоматичних принципах: “заборони суперечності” та “виключеного третього”.

Перший з них, у формулюванні Аристотеля, полягає у тому, що неможливо, щоб одне й те саме в той же час було та не було притаманне одному й тому ж в одному й тому самому відношенні [5, 2005 b 19], позаяк відносно рухомого потягу його пасажир не рухається, але відносно платформи він рухається разом з потягом, але щодо однієї й тієї ж системи координат “рухатися” та “не рухатися” водночас неможливо [1, с. 135].

Другим є принцип “виключеного третього”, згідно з яким – не може бути нічого посередині між двома судженнями, які суперечать одне одному й про один [суб’єкт] усякий окремих предикат необхідно або стверджувати, або заперечувати [5, 1011 b 23], за принципом якого – кожен судовий вирок може бути або обвинувальним або виправдувальним, третього не дано [1, с. 135].

Проте, згадаймо, що за часів Аристотеля вважалися вірними (доказовими, демонстративними) висновки, які передбачають не більш ніж один варіант прийняттого на підставі наявних аргументів і якщо таких варіантів було більше одного, то «джерелом сумнівів» у істинності будь-якого з них буде – не виключність можливості підтвердження альтернативних версій висновку. Відтак, достатні для обґрунтування цільового висновку докази повинні бути настільки ж достатніми для спростування всіх інших його альтернатив. Тому, для визнання достатності доказів для ухвалення певного рішення має бути несумісність зворотного рішення з наявними доказами [1, с. 7].

Певна річ, сказане не слід розуміти так, що ми маємо спочатку передбачити всі можливі варіанти досліджуваних подій, а потім, почергово перевіряючи їх на сумісність з наявними доказами, “відфільтрувати” той єдиний серед них, що не спростовується цими доказами. Це було б занадто громіздкою та нераціональною процедурою [1, с. 142]. Але зазначати у вирокі, що вина обвинуваченого доводиться певними доказами (хоч насправді цими доказами можливо довести з такою успішністю й протилежне) аж ніяк не реалізовує мету правосуддя.

Тому, узаконене право суб'єктів прийняття процесуальних рішень ухвалювати їх на основі свого внутрішнього переконання не відповідає сьогоднішньому запиту суспільства до відкритості процесу та логічності і зрозумілості ухвалених на основі такого процесу рішень [4]. Але оскільки право зазвичай узагальнено регулює ті чи інші правовідносини, вирішення індивідуальних питань можливо лишень шляхом особистого підходу суб'єкта правозастосування до кожної конкретної ситуації й такий підхід, на наше переконання це можливо здійснювати без внутрішнього переконання, інтуїції чи гадки, використовуючи запропоновані давніми греками логічні правила доведення.

На наше переконання – це зменшить рівень суб'єктивізму при ухваленні процесуальних рішень й тим самим підвищить довіру до судових і правоохоронних органів, оскільки ухвалені на основі чітких логічних принципів рішення будуть зрозумілі навіть для стороннього спостерігача, як того вимагає практика Європейського суду з прав людини.

Література:

- [1] Ванджурак Р. Вплив давньогрецької філософії права на сучасну українську юриспруденцію : монографія. Київ : Вістка, 2023. 248 с.
- [2] Гвоздік О. І., Кощинець В.В. Логіка доказування у юрисдикційному процесі: Навчальний посібник. Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. 140 с.
- [3] Кримінальний процесуальний кодекс України : Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- [4] Ванджурак Р. Внутрішнє переконання суб'єктів правозастосування: філософсько-правовий аналіз проблеми та давньогрецький спосіб її розв'язання. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 2 (26). С. 110-118. doi: 10.33270/02232602.110.
- [5] Аристотель. Метафізика. Харків : Фоліо, 2020. 295. URL: <https://mir-knigi.net/uk/inshe/4734-metafizika-aristotel.html>

ДЕМОКРАТІЯ. ІДЕЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Гуд Анна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії,

права та соціально-гуманітарних дисциплін

Національної академії статистики, обліку та аудиту

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3784

Багато країн сперечаються за те, яка ж країна є найдемократичнішою. Однак, з кожним роком таких країн стає все менше. Можливо демократія – це ідеал до якого всі прагнуть. А чи хтось зміг його досягти?

Слово демократія походить від грецького слова «демос», що означає «народ», і «кратос», тобто влада, тому демократія може розглядатися як «влада народу»: спосіб правління, який залежить від волі народу.

Існує багато різних моделей демократичного уряду в усьому світі, тому іноді простіше зрозуміти, в чому полягає ідея демократії, ніж в чому її суть.

Демократія – це не самодержавство чи диктатура, де править одна людина, і це не олігархія, де правителями є невелика частина суспільства. Щоб правильно зрозуміти, варто сказати, що демократія – це навіть не є «влада більшості», якщо це означає, що інтереси меншин ігноруються повністю [1].

Ідея демократії полягає в двох ключових принципах, які допомагають пояснити її цінність:

1. Індивідуальна автономія: ідея, яка говорить, що ніхто не має підкорятися правилам, які нав'язані іншими. Люди повинні мати можливість контролювати своє життя (в межах розумного).

2. Рівність: ідея, суть якої полягає в тому, що кожна людина має таку саму можливість впливати на рішення в суспільстві, у якому вона живе, як і інші члени цього суспільства [2].

Ці принципи є досить привабливими і вони допомагають пояснити, чому саме демократія є такою популярною. Звичайно, ми вважаємо справедливим те, що ми маємо стільки ж шансів, як й інші, на встановлення загальних правил життя!

Проблеми виникають, коли ми розглядаємо, яким чином принципи можуть бути реалізовані на практиці, тому що нам потрібен механізм для прийняття рішення, як саме вирішувати суперечливі думки. Система демократичної влади пропонує простий механізм, адже демократія, як правило, це «влада більшості», але влада більшості може означати, що інтереси деяких людей ніколи не враховуються. Найбільш реальним способом представлення інтересів всіх людей є спосіб прийняття рішень на основі консенсусу, мета якого полягає у пошуці спільних точок зору та інтересів.

Стародавнім грекам приписують створення найпершої демократії, хоча були, напевно, більш ранні приклади існування примітивної демократії в інших частинах світу. Грецька модель була створена у V столітті до н. е. в місті Афіни. Серед моря автократії та олігархії, які були нормальними формами правління того часу, афінська демократія виділялась серед інших.

Однак у порівнянні з тим, як ми розуміємо демократію сьогодні, афінська модель мала дві важливі відмінності:

1. Вона мала пряму форму демократії, іншими словами: замість того, щоб обирати представників управління від імені народу, «народ» самостійно зустрічався, обговорював питання уряду, а потім реалізовував узгоджену політику.

2. Така система була можливою частково тому, що «народ» був дуже обмеженою категорією. Ті, хто міг безпосередньо брати участь – це була невелика частина населення, оскільки жінки, раби, іноземці і, звичайно, діти, були виключені. Кількість людей, які брали участь, однак, набагато більша, ніж в сучасній демократії: можливо, 50 тисяч осіб займалося безпосередньо політикою, тоді як суспільство налічувало близько 300 тисяч осіб [3, С. 11-12].

Так само Рим практикував демократію, аж поки не досяг піку своєї величі і не зміг втримати цей політичний режим.

В зв'язку з цим виникає питання, чому стародавні держави, які практикували цей політичний режим не змогли втримати його. Історики стверджують, що існування демократій в країнах, де населення перевищує 100 000 000 неможлива. Оскільки, демократія в подібних державах переходить в олігархію. Неможливо підтримувати демократичний режим

в державах з такою великою кількістю населення, оскільки організувати виборчий процес і право громадян на участь в політичному житті країни стане неможливим.

Загальноприйнято вважати, що демократія має два види:

1. Влада в руках урядовців, яке вільно обирає населення. Це твердження є найбільш поширеним. Бо саме воно характеризує саму демократію і те, що саме народ обирає собі представників в державному управлінні.

2. Ідеал або мрія, під якою розуміється рівність всіх можливостей. Дійсно, демократія дає нам право вибору, право впливу на політичне життя держави. Та чи існує в світі хоч одна держава, яка змогла досягти цього ідеалу.

В світі існують основні три політичні режими: тиранія, олігархія та демократія. При тиранії форма державної влади сконцентрована в руках однієї особи, яка спирається на повне підкорення армії. Олігархія – влада зосереджена в руках невеликої групи людей, які діють в своїх інтересах, а не в інтересах держави та народу. Демократія ж – це влада народу. При якій діють основні принципи демократії:

1. Визнання народу вищим джерелом влади.
2. Рівноправність громадян і, перш за все, рівність їх виборчих прав.
3. Виборність основних органів держави.
4. Розподіл влади.
5. Підкорення меншості більшості при прийнятті рішень.
6. Плюралізм, політична свобода, відсутність цензури [4].

Та чи в усіх державах, які підтримують демократичний політичний режим дотримуються всіх цих принципів?

Недарма, Вінстон Черчіль казав: «Демократія найгірша форма правління, якщо не зважати на решту». Однак, протиставити, наразі демократії нічого немає.

Не існує в світі жодного політичного режиму, який би був ідеальним. Тому, нам залишається лише прагнути до ідеалу «демократії», робити все необхідне для того, щоб досягти тої першочергової ідеї, яка була зароджена ще в стародавній Греції і будувати свою державу саме на принципах демократії.

В зв'язку з цим можна зробити висновок, що демократія – це всього лише ідеал, до якого ми можемо спробувати наблизитися, але реалізувати

його в реальності – це утопія. Тому, з огляду на все вищесказане, нам лишається прийняти той факт, що, наразі, не існує такої держави, яка відповідала самій ідеї демократії. В світі існують держави, які лише короткими кроками наближаються до самої суті демократії.

Література:

1. Ворох Ю. Основні прояви демократії у світі та її випадки порушення, 2022. – URL: <https://prezi.com/p/vehzw065jdn1/presentation/>
2. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді, 2023. – URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/democrasy>
3. Що таке демократія? Знати, розуміти, застосовувати. Посібник для молоді і не тільки / за заг. Ред. А. Ткачук, О. Ткачук. – К.: Інститут громадського суспільства. – 2020. – 110 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підручник]. Х.: Консум. – 2001. – 656. – URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1595.html>

РЕЗОН ДЕРЖАВИ

Пацурківський Петро Петрович

студент IV курсу, Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3137-5046

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3790

Нещодавній подвійний кульбіт Верховної Ради України, що розпочався з визнання нею необхідності повернення до невідкладного відкритого декларування своїх статків можновладцями та чиновниками – повернувся за волею Українського парламенту відтермінуванням такого декларування хоча б на рік під приводом неминучих ризиків для таких осіб в умовах воєнного стану – а опісля під тиском міжнародних партнерів України й Українського суспільства знову повернувся все таки визнанням необхідності вищезазначеного декларування, викликав гучний резонанс як в Україні, так і за її межами. Зокрема, деякі зарубіжні експерти назвали це явище звичайним **резонансом держави**. Що ж це таке?

Відповідно до семантики сучасної української мови, мов інших, передусім найбільш розвинутих соціумів світу термін *резон* тлумачиться

як достатня підстава, розумний привід до чого-небудь; як переконливий доказ, розумне пояснення чогось (мати резон – П.П.). Проте увесь зміст та контекст вищезазначеного кульбіту Українського парламенту волав про протилежне загальнолюдському розумінню істинного резону.

В цьому проявився один з парадоксів держави. Не маючи власного буттєвого укорінення, а навпаки, будучи укоріненою у людині, існуючи як технологія людини, не маючи за визначенням власних потреб, держава в особі Верховної Ради України не тільки заявила про наявність свого власного інтересу, що кардинально відрізнявся від інтересу всього громадянського суспільства, але й наполегливо намагалася задовільнити цей інтерес.

Чому не співпав спершу інтерес держави в особі Верховної Ради України з інтересом громадянського суспільства у конкретно визначеному питанні? Чому таким глибоким – антиномічним – виявилось неспівпадіння резону держави із людським резонем? Результатами пошуку відповідей на вищевказані питання вважаємо за необхідне поділитися із спільнотою читачів.

Як переконує аналіз природи резону держави у його різноманітних проявах, він є по суті одвічним супутником держави, невичерпний у формах своїх проявів і являється соціумам щоразу несподівано.

Один з перших таких достеменно відомих резонів держави, який мав місце у пізньоантичну добу, скрупульозно проаналізувала відома українська дослідниця податкового права Руслана Гаврилук. Вона переконливо довела, що внаслідок цього резону держави, який увійшов в аналі історії під назвою давньоримського антропосоціокультурного і редистрибутивного переворотів, давньоримська держава трансформувалася з інструментальної держави республіканського періоду розвитку в субстанційну імперську державу, заволоділа податковим правом людини, докорінно змінила суб'єктність платників податків, в кінцевому рахунку стала однією з передумов падіння Давньоримської імперії [1, С. 127-222]. Це мало своїми наслідками глибокі якісні зміни у бутті не лише давньоримського, але й інших суспільств, що вельми образно і переконливо продемонстрував у своєму есе-бестселері «Омріяний Рим» Боріс Джонсон [2].

Ще один загальновідомий резон держави мав місце у середньовічній Англії та був пов'язаний з прийняттям у 1215 р. *Magna Carta* (Хартії Вольностей) [3]. Чим вона так збурила тодішніх англійських можновладців? Ось один із приписів її глави 39 первісної редакції:

«Жодну вільну людину не може бути схоплено, ув'язнено, позбавлено власності чи вольностей, оголошено злочинцем, піддано вигнанню чи в будь-який інший спосіб позбавлено юридичних прав, а також жодне рішення не може бути винесено стосовно неї, ні жодне – стосовно засудження її, інакше, аніж на підставі правомірного судового рішення, ухваленого рівними їй перами, або на підставі закону, що діє в країні» [4, С. 83]. Наразі це загальновідома у всьому світі **формула справедливої юридичної процедури**, яка не могла не викликати жах у тодішніх англійських королівських можновладців.

Не менший жах серед них сіяла і ще коротша формула статті 40 Хартії Вольностей, яку повсталі британські дворяни спільно з вояками Уельсу і Шотландії та частиною озброєного духовенства, що також виступило проти короля Англії Джона, змусили останнього підписати неподалік Лондона, в логовині Рамінід: *«Ми (йшлося про короля і його свиту. – П.П.) не продаватимемо жодній людині, ми не відмовимо жодній людині чи не відстрочимо для жодної людини – ні правосуддя, ні відновлення права (справедливості)»* [5, Р. 117].

Нарешті, король по суті визнавався у Magna Carta підпорядкованим праву.

Оскільки повсталі проти короля англійські барони зазвичай були не достатньо освіченими і навіть нерідко взагалі малограмотними, щоб самостійно викласти письмово свої вимоги до короля Англії, вони залучили до цього клерикалів. Як повстання вляглося і настав мир, прихильники короля познаходили їх і тихо стратили, як і деяких найактивніших ватажків повстання. Так проявився резон королівської держави в Англії, пов'язаний з Великою Хартією вольностей 1215 р.

Із плином часу та зміною контексту історичного процесу модифікувалися і форми прояву резону держави та навіть цілих їх об'єднань. Промовистим прикладом останнього може бути процес підготовки до підписання і сам акт підписання демократичними (!) державами Європи – учасницями Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Зокрема, у проекті ЄКПЛ, підготовленому Комітетом з юридичних та адміністративних питань на чолі з П'єром-Анрі Тейтженом, колишнім лідером Французького Руху Опору тодішньої Консультативної Асамблеї (нині – Парламентська Асамблея) Ради Європи в числі інших була стаття про захист права власності, у якій йшлося про наступне:

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [6, Р. 58].

Однак для керівників тодішніх держав-творців ЄКПЛ її частина 1 виявилася надто революційною, такою, що спроможна, на їх думку, підірвати державний устрій із середини, не збалансованою навіть другою частиною цієї статті, у якій йшлося про дуже широкі повноваження держави в даній сфері, одним словом – неприйнятною, а тому вона була вилучена із первісного офіційного тексту ЄКПЛ, остаточно ухваленого 4 листопада 1950 р.

П.-А.Тейтжен слушно зауважив по гарячих слідах вищезазначених подій, що в цьому проявився «вічний резон держави», який завжди несе «загрозу нашій свободі». «Позаду держави, – резюмував він, – байдуже, якої форми, нехай навіть демократичної, завжди криється постійна зваба, якою власне і є цей резон держави» [6, Р. 58].

Дещо пізніше, 20 березня 1952 р. під тиском громадянських суспільств держав-підписантів ЄКПЛ попередньо вилучена із ЄКПЛ стаття про право власності все-таки була включена до Конвенції у формі ст. 1 Першого додаткового протоколу до неї (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами)). В остаточному підсумку резон держави не пройшов.

Згодом ЄКПЛ виявилася тим лакмусом, який «засвітив» і резон Української держави. Мається на увазі відчайдушний опір різних її владних суб'єктів приєднанню України до ЄКПЛ та її ратифікації. Коли 17 липня 1997 р. це питання було винесено на пленарне засідання Верховної Ради України, то вітчизняні парламентарі двічі поспіль провалювали голосування за ратифікацію ЄКПЛ і тільки з третьої спроби це питання вирішилося позитивно. Вражають аргументи противників ратифікації ЄКПЛ Українським парламентом – їх квінтесенція полягала в тому, що ратифікація ЄКПЛ неодмінно стане на заваді становленню молодій Українській державі, яку виборювали багато поколінь патріотів України.

Черговим «обороним рубежем» противників наданню чинності ЄКПЛ в Україні на найвищих щаблях державної влади стало її офіційне оприлюднення відповідно до Конституції України. Справжня битва прогресивних сил України за належне оприлюднення ЄКПЛ тривала три з половиною роки, до початку 2001 р., коли нарешті ЄКПЛ було оприлюднено в Україні відповідно до Конституції України і вона набрала чинності. Це стало насправді фундаментальним, постійно діючим чинником у розвитку Української держави, проте не негативним, а суто позитивним.

То в чому ж саме полягає природа резону держави та його джерела? Як слідує із попереднього викладу нами безперечних історичних фактів, квінтесенція резону держави полягає у зловживанні можновладцями та іншими чиновниками наданою їм владою у власних корисливих інтересах, у застосуванні цієї влади не в публічних інтересах, одним словом, у свавіллі можновладців та чиновників. Про це писав ще Шарль Луї Монтеск'є. Витоком такої їх поведінки є суперечлива природа самої людини, одвічне протистояння у ній індивідуального і суспільного начал. Тому остаточно викоренити резон держави неможливо, але мінімізувати його прояви за допомогою інструментів права можливо і необхідно.

Список літератури:

1. Гаврилюк Р. О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Черн. нац. ун-т. 2014. 636 с.
2. Боріс Джонсон. Омріяний Рим. Київ: Vivat. 2020. 256 с.
3. Magna Carta, which is dated 15 June 1215. URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/magna-carta/british-library-magna-carta-1215-runnymede/>
4. Головатий Сергій. Про людські права. Лекції. Київ: ДУХ і ЛІТЕРА. 2016. 760с.
5. Anne Pallister. Magna Carta: The Heritage of Liberty [Appendix. Magna Carta (1297)]. Oxford: Clarendon Press, 1971. 133 p.
6. Mowbray A. Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights. 3^{ed}. Oxford, 2012. Collected Edition of the «Travaux Preparatoires», vol. 1. The Hague, 1975. 936 p.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Грищенко Євген Ігорович

здобувач ступеня «Доктор філософії»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник: Гоцуляк Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3798

Право на свободу пересування має особливу правову цінність, оскільки системоформуючим для забезпечення правопорядку, від ступеня його реалізації залежить характер правового режиму, що панує у тій чи іншій державі. Відтак, важливе значення мають принципи, яких потрібно дотримуватись під час реалізації цього права. Одним із таких міжнародних принципів є недискримінація.

Комітет з прав людини ООН наголошує: «Застосування обмежень, дозволених відповідно до пункту 3 статті 12 Пакту має відповідати іншим правам, гарантованим Пактом та фундаментальним принципам рівності та недискримінації. Таким чином, порушенням Пакту буде розглядатись, якщо права, закріплені в пунктах 1 і 2 статті 12, були обмежені шляхом проведення будь-яких відмінностей, наприклад, на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майна, народження чи іншого статусу. При розгляді державних звітів Комітет у кількох випадках виявив, що заходи, які перешкоджають жінкам вільно пересуватися, вимагаючи згоди або супроводу особи чоловічої статі є порушенням статті 12» [1]. Відтак, принципи рівності і недискримінації в умовах реалізації права на свободу пересування мають дотримуватись. Окрему увагу Комітет відносить правовим системам традиційно-релігійного виду, у яких віровчення є складовою системи права, а тому присутні деякі

традиції, що порушують сучасний принцип рівності. Передусім мова про мусульманські країни, окремі з них тепер зберігають сувору гендерну нерівність. Але, незважаючи на такі приписи, важливо розрізнити сучасну цивілізаційну демократичну парадигму, у межах якої розвиваються сучасні правові системи і західну цивілізацію як таку і менш розвинені правові системи та традиції, що втім поступово хоч і повільно можуть змінюватись, але не відповідають і не вписуються у таку систему цінностей. У цьому випадку свобода пересування є вдалим індикатором прогресивності тієї чи іншої правової системи. Однак, у контексті сучасних подій в Україні варто звернути увагу наскільки свобода пересування і принцип недискримінації за національною ознакою чи громадянством узгоджується із національною безпекою. Чи є порушенням статті 12 Пакту обмеженням свободи пересування для громадян країни агресора. Постає питання, що важливіше принцип недискримінації і свобода пересування чи національна безпека? Зрештою, якщо знехтувати національною безпекою заради свободи пересування, то може статись так, що кордонів, через які має реалізуватись це право просто не буде як і суверенітету. Відтак за наявності обґрунтованих підстав і дотримання принципу пропорційності цілком доцільно є введення вибіркового обмеження на свободу пересування громадян країни-агресора. Порушень статті 12 Пакту у такому випадку не буде.

Підтвердженням принципу недискримінації є спеціальні норми, що захищають свободу пересування жінок: «Комітет ООН з прав людини акцентує увагу на правах жінок на свободу пересування та вільний вибір місця проживання та зобов'язання захищати їх. Наприклад, несумісним з ч. 1 ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права є те, що вказане право жінки за певним законом чи на практиці може залежати від волі іншої особи» [2, с. 300]. Як відомо мова йде про народи із різними правовими традиціями щодо жінки, в першу чергу мусульманські країни. Супровід дієздатної особи без її згоди не може відповідати Конвенції, однак ця проблема є набагато серйознішою ніж відповідність нормі, оскільки торкається вкорінених традицій в окремих країнах, які потрібно враховувати. З іншого боку, жінка у супроводі сторонньої особи хоча б частково за законодавством внутрішнім може реалізувати право на свободу пересування, без такого супроводу воно взагалі неможливе. Відтак для окремих країн повністю розгорнута свобода переміщення поки залишається питанням дискусій у частині гендерної рівності. Важливим критерієм реалізації обмеження права на свободу пересування є

відсутність дискримінації. Однак, відповідно до Пакту, допускається різне відношення до категорій осіб, якщо його метою є досягнення законності, а критерієм для такого відношення є розумність. «Деякі держави обмежують свободу пересування за віком. Туреччина обмежує осіб старше 65 років залишати власне місце проживання, тоді як закон Боснії та Герцеговини забороняє пересування громадян молодшого віку, старше вісімнадцяти» [3, с. 133]. Такі законодавчі обмеження, особливо коли вони носять не типовий характер мають бути достатньо обґрунтовані, опираючись на певні правові традиції, розумність і відповідність сучасним стандартам права на свободу пересування.

Література:

1. CCPR General comment No. 23, para. 7, in HRI/GEN/1/Rev.3, Human Rights Committee, 15 August 1997.
2. Тулба К. Г. Нормативне закріплення прав на вільне пересування та вільний вибір місця проживання у міжнародному праві. Держава і право, 78. 2017. С. 298-309.
3. Richardson Eric, Devine Colleen. Emergencies end Eventually: How To Better Analyze Human Rights Restrictions Sparked by the Covid-19 Pandemic Under the International Covenant on Civil and Political Rights. Michigan Journal of International Law. Vol. 42 Iss. 1 (2020) 105-176.

ОКРЕМА ДУМКА: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ЗАКОНУ ТА СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ

Корецька Вікторія Віталіївна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Луцького національного технічного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3780

Важливість окремої думки судді в умовах становлення демократичної держави, в умовах сьогодення і можливості повної реалізації суддівського розсуду при здійсненні повноважень щодо реалізації основоположних принципів судочинства, важко переоцінити. Існує декілька думок сучасних теоретиків з приводу того, яка роль даної інституції в сучасному суспільстві. Однією з таких є теза про те, що

окрема думка вносить свій вклад в розвиток законодавства. Крім того, вони можуть підвищити легітимність судової влади шляхом збереження та зміцнення суддівської незалежності, сприяння колегіальності суддів та підвищення узгодженості рішень судів. Окремі думки зміцнюють індивідуальну незалежність суддів, гарантуючи, що в кінцевому підсумку судді відповідатимуть лише перед своїм особистим сумлінням. На противагу цьому, заборона на висловлення окремих думок ризикує поставити під загрозу незалежність, недоторканість та неупередженість судової системи.

Адже, якщо заперечення неможливе, суддя, який відкритий для переконання доказами та поданнями, може, тим не менш, бути позбавлений можливості діяти відповідно до власного розуміння застосовного права, якщо це розуміння не відповідає розумінню більшості [1, с. 369].

Варто вказати, що там, де є серйозні розбіжності, нездатність судді висловити власну думку створює ситуацію, повністю протилежну існуючій концепції ролі незалежного та неупередженого судді. Окремі думки також мають тенденцію зберігати особисту недоторканність судді: суддя не зобов'язаний підписуватися під думками, з якими він або вона не згодні. Варто поглянути на приклади суддів Туїргуда Маршалла та Вільяма Бреннана-молодшого [1, с. 370], які неодноразово висловлювали свою непохитну незгоду з визнанням більшістю конституційності смертної кари, тільки для того щоб уявити собі внутрішні конфлікти та розчарування, які відчувають судді, які зіткнулися з цілковитою нездатністю висловити свою глибоку незгоду. На інституційному рівні окремі думки, як правило, сприяють колегіальним стосункам між суддями, навіть якщо вони дозволяють їм бути вірними собі.

По-перше, судді, які мають іншу точку зору на певні питання, не зобов'язані бути в суперечці зі своїми колегами на кожному кроці, сподіваючись, що хоча б деякі з їхніх поглядів будуть включені в рішення більшості. Натомість, вони можуть вирішити донести свою думку безпосередньо до юридичної спільноти.

Так до прикладу, у Канаді неупередженість визначається як «стан розуму, при якому суддя не зацікавлений у результаті і відкритий для переконання доказами та поданнями». Це, однак, не означає, що різні думки ставлять або повинні остаточно покласти край процесу обговорення, а отже, і взаємному впливу, який неминуче є частиною акту судження разом з низкою колег [2].

Суддя Брандейс, наприклад, вочевидь, іноді використовував чернетки окремих думок стратегічно, не стільки тому, що він особливо прагнув висловити свою незгоду, скільки тому, що він знав, що, змусивши більшість порівнювати свої причини з його власною окремою думкою, він, швидше за все, переконає більшість у важливості зміни їхніх аргументів для відображення його аналізу [3].

По-друге, більшість не зобов'язана постійно намагатися досягти компромісу, який міг би врахувати якомога більше поглядів за рахунок чіткого і послідовного проголошення принципів.

Цікавим є той факт, що в деяких країнах, наприклад Канаді, непослідовність і неясність деяких рішень більшості, як правило, піддаються більшій критиці, ніж написання окремих думок [3]. Це свідчить про те, що і громадськість, і юридична думка визнають, що було б нереалістично очікувати однаковості суддів у будь-який час, можливо, тому, що питання, які передаються до судів, майже завжди є дуже суперечливими і часто їх дуже важко вирішити для задоволення всіх інтересів. Натомість, здається, загально визнано, що якість його обґрунтування, а не однаковість як така, забезпечує найкращу гарантію інституційної легітимності судової влади та авторитетності рішень судів. Насправді, на нашу думку, створюється хибна дихотомія, ототожнюючи однакові думки з ясністю та авторитетом, а різні думки пов'язують з непослідовністю.

Там, де існують глибокі розбіжності між суддями, закон сам по собі є найбільшим бенефіціаром різних думок: замість того, щоб жертвувати ясністю заради першочергової потреби врахувати різні погляди, судді можуть зосередити свої зусилля на логічному та переконливому обґрунтуванні власного розуміння закону, незалежно від того, чи є воно меншістю чи більшістю.

Голова Верховного суду Сполучених Штатів Хьюз писав з цього приводу наступне: «Коли однаковість може бути досягнута без жертви переконання, це рішення схвалює це рішення для суспільної довіри. Але однаковість, яка є чисто формальною, яка фіксується за рахунок сильних, суперечливих поглядів, не є бажаною в суді останньої інстанції, хоч би якими були наслідки для громадської думки в той час» [4, с. 120].

Це пов'язано з тим, що те, що в кінцевому підсумку має підтримувати довіру суспільства до суду, – це характер і незалежність суддів. Вони існують не просто для того, щоб вирішувати справи, а для того, щоб вирішувати їх так, як, на їхню думку, вони повинні

вирішуватися. Сьогодні невивіркове використання права на написання окремого висновку може поставити під загрозу цілісність закону та правових інститутів. Інституційна легітимність вимагає певних обмежень у здійсненні цього права, щоб уникнути негативних ексцесів тотального індивідуалізму.

Література:

1. P. Strum, L. D. Brandeis, Justice for the People (New York: Schocken Books, 1988) at p. 369-70.
2. Bede Harris, "Constitutional Implications of a Zombie Outbreak," Canberra Law Review 14, no. 1 (2016): 12-24, <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/CanLawRw/2016/4.pdf>.
3. Hilaire Barnett, Constitutional and Administrative Law, 14th ed. (Routledge, 2021), <https://www.routledge.com/Constitutional-and-AdministrativeLaw/Barnett/p/book/9780367566326>.
4. Erwin Chemerinsky, Constitutional Law, Principles and Policies. Aspen Law & Business, 1997. 231 p.

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА АНТИКОРУПЦІЙНИЙ КОМПЛАЄНС

Краковська Анжеліка Євгеніївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та
адміністративного права юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0002-0577-8909

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3778

Питання, пов'язані з такими поняттями як корупція, запобігання корупції, антикорупційна політика, комплаєнс, антикорупційний комплаєнс тощо тривалий час знаходяться в полі зору науковців та практиків як України, так і міжнародного співтовариства. Від років проголошення незалежності України корупція розглядається як загроза національній безпеці; негативне явище; сукупність різних за характером і ступенем суспільної небезпеки корупційних діянь, правопорушень

(кримінальних, адміністративних, дисциплінарних та ін.), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вченням цих діянь. Корупція в будь-яких її проявах є однією з найнебезпечніших проблем сучасного суспільства, і саме тому Україна як і більшість держав, застосовує широкий спектр заходів запобігання та протидії корупції.

Застосування таких заходів передбачено різними нормативно-правовими актами. Слід зазначити, що українське антикорупційне законодавство розроблено відповідно до Конвенції ООН проти корупції [1] та Кримінальної та Цивільної конвенцій Ради Європи про корупцію [2; 3], Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції. Відповідно до вимог статті 18 Закону України «Про запобігання корупції» [4] та на виконання завдання, визначеного у підрозділі 4.3 розділу «Антикорупційна політика» Програми діяльності КМ України [5], прийнято Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [6]. Метою вищезгаданого закону є досягнення суттєвого прогресу у запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності усіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, передусім завдяки затвердженню та успішній реалізації Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки. Крім того, виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, також сприятиме подальшій роботі щодо набуття Україною членства в ЄС, Північноатлантичному Альянсі (НАТО), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [7].

У вищезгаданій Антикорупційній стратегії зазначено, що результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (з 60% у 2013 році до 40% у 2020 році), спостерігається поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні (відповідно до даних міжнародної організації «Transparency International» у період з 2013 по 2019 рік Індекс сприйняття корупції (ІСК) в Україні зріс із 25 до 30 балів). Це підтверджує, що досягнутий за ці роки прогрес є повільним і не задовольняє суспільство. Однак, відповідно до проведеного дослідження у 2022 році, то в рейтингу ІСК Україна отримала 33 бали із 100 можливих (тобто у період вже з 2013 по 2022 роки Індекс зріс з 25 балів до 33 балів; проте у глобальному рейтингу за підсумками 2022 року Україна посіла 116-те місце із 180 країн). Слід також зазначити, що Європейська комісія у висновку щодо заявки України, поданої на

членство в Європейському Союзі у червні 2022 року зазначила, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства. Крім того, суттєво сповільнюється економічне зростання через низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні, а поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами до залучення іноземних інвестицій в Україні. Концентрація зусиль на впровадження антикорупційної політики дасть змогу Україні у найближчі роки наздогнати показники ІСК держав-членів ЄС, і за 10 років досягти середньоєвропейських значень вищезгаданого Індексу.

З поняттями «антикорупційна політика» та «державна антикорупційна політика», пов'язане і поняття «антикорупційний комплаєнс». Слово «комплаєнс» (compliance) походить від англійського «to comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо). Compliance – це система заходів щодо управління ризиками недотримання вимог: законів України та інших країн; інших нормативних документів (стандартів, правил тощо); етичних норм (кодексів поведінки) тощо. В свою чергу, антикорупційний комплаєнс – це система заходів щодо управління ризиками недотримання вимог законів України та інших країн, інших нормативних документів, стандартів та етичних норм (кодексів поведінки), що стосуються боротьби з корупцією [8, с. 12-14].

Українське законодавство в сфері регулювання антикорупційного комплаєнсу складається з низки міжнародних конвенцій, які ратифіковані в Україні, а також з українських законів та підзаконних нормативно-правових актів, які були розроблені і прийняті на виконання існуючих антикорупційних законів України.

Слід зазначити, що в Україні, як у правовій державі, має бути наявний якісний процесуальний механізм, в тому числі детальної нормативної алгоритмізації процедури прийняття рішень та вимог до їх змісту та форми, підвищення цінності комплаєнсу при вирішенні питання про його виправданість і вмотивованість [9, с. 4]. Цього можна досягти шляхом оновлення законодавства та приведення його у відповідність з міжнародними стандартами та стандартами ЄС. При цьому не можна ігнорувати роботу щодо створення належних механізмів комплаєнсу, оскільки це неминуче згенерує неприйнятно високі ризики у діяльності юридичних осіб, поставить під питання сам факт їх існування.

Зазначимо, що антикорупційний комплаєнс включає в себе і комплаєнс-контроль, який пов'язаний із системою етики, загальними правилами етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, з нульовою толерантністю до корупції, постійною оцінкою корупційних ризиків, системою, що може надавати відповідні запобіжники. Норми, які регулюють правила етичної поведінки вищезгаданих осіб, містяться у різних законодавчих актах України, серед яких закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», наказ НАДС України, яким затверджені Загальні правила етичної поведінки державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування та інші акти. Однак, вони містять певні недоліки, які потрібно усунути. Тут доречним буде звернутися до Рекомендації Ради Європи стосовно формування політики у сфері публічної етики на місцевому рівні 2023 року [10], що містить огляд правової та інституційної бази України з питань публічної етики, її аналіз, огляд європейських стандартів та практики в цій сфері, а також пропозиції, відповідно до яких необхідно вдосконалити національну законодавчу базу України щодо публічної етики на місцевому рівні, а також розробити типові кодекси та правила поведінки, адаптовані до конкретних груп публічних службовців.

Підсумовуючи, слід зазначити, що поняття антикорупційна політика та антикорупційний комплаєнс взаємопов'язані між собою. З врахуванням міжнародних актів та стандартів, нормативно-правові акти, що регламентують ці питання в Україні потребують удосконалення через прийняття нових нормативно-правових актів, а також через внесення змін і доповнень до існуючих, наприклад з питань щодо: комплаєнс-контролю, який допоможе мінімізувати корупцію; запровадження в органах державної влади та місцевого самоврядування комплаєнс-системи, яка буде передбачати заходи, що допоможуть запобігти репутаційним втратам, усунути можливі ризики ще на етапі їх потенційного виникнення, запобігти конфлікту інтересів тощо. Зазначене вище також можна реалізувати через розробку антикорупційних стратегій, розширення системи антикорупційних уповноважених, роботу над етичними «кодексами» (code of conduct).

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН проти корупції: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 31 жовтня 2003 року № 995_c16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): Конвенція Ради Європи від 27 січня 1999 року № 994_101. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
3. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція Ради Європи від 04 листопада 1999 року № 994_102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
5. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова КМ України від 12 червня 2020 року № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text>.
6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
7. Державна антикорупційна програма на 2023 – 2025 роки: Постанова КМ України від 4 березня 2023 року № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#top>.
8. Антикорупційний комплаєнс. Посібник для програм з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. Київ, 2023. 219 с.
9. Oleh Prudyvus, Viktor Koshchynets, Oleksandr Basai, Nataliia Nestor, Anzhelika Krakovska. The Independence of Judges as a Criterion for Assessing the Efficiency of Court Activities In the Conditions of the Reform of the Judicial System of Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 23, Issue 4, 2020. (Scopus). URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-independence-of-judges-as-a-criterion-for-assessing-the-efficiency-of-court-activities-in-the-conditions-of-the-reform-of-the-9464.html>.
10. Рекомендації стосовно формування політики у сфері публічної етики на місцевому рівні, підготовлені Програмою Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні». URL: https://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/PAD_Public-ethics-at-local-level-in-Ukraine_CEGGPAD202313_UKR.pdf.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Гаврилюк Володимир Олегович
кандидат юридичних наук

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3794

Питання механізмів є вкрай неоднозначним, адже наукова дискусія триває, як щодо використання самого терміну «механізм» у правовому полі, так й розподілу та різниці між механізмами забезпечення, реалізації та захисту, відмінностей у їх значенні, складних та характерних рисах. О. В. Федорчак зазначає, що механізм є системою знарядь, інструментів та процесів. Тобто, механізм та процес не є тотожними, оскільки процес є лише послідовністю дій та етапів, коли ж механізм є ширшим поняттям і охоплює ще й важелі, засоби й стимули [1, с. 6]. Тобто, правовий механізм описує певний процес, але й відзначає усі фактори, що впливають на його функціонування, визначає суб'єктів та мету дії. Для правового механізму характерною є злагодженість дії усіх елементів, їх взаємопов'язаність. При цьому, спільним виступає обов'язковість відповідність законодавству та правовим принципам. В контексті механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби це означатиме наявність спільних завдань та елементів із іншими досліджуваними механізмами, проте й значні відмінності в змісті та дії механізму.

Щодо складових механізму реалізації соціальних прав, то все більш поширеною є думка про те, що основним елементом такого механізму, що й визначає його сутність є державні соціальні стандарти та нормативи, як про це зазначає Д. О. Петров [2, с. 227] чи Л. Ю. Малюга [3, с. 74]. Проте, наведена позиція є доволі спірною, адже механізм не може складатися із одного елементу, оскільки неможливо буде прослідкувати його вплив на суспільні відносини. Крім того, державні соціальні стандарти та нормативи є лише частиною законодавства. Державні стандарти встановлюються на підзаконному рівні, а тому повинні відповідати і

міжнародним нормам, і національному законодавству, що вже свідчить про більшу кількість елементів. До того ж, такі норми права повинні бути втілені певними суб'єктами права в належний спосіб, що ще раз підкреслює більшу кількість структурних частин, що забезпечують дію механізму реалізації соціальних прав.

Більш детально питання механізму реалізації соціальних прав, як й економічних та культурних розглядає І. Г. Околько, який пропонує розподіляти його елементи на: організаційно-правові (правові норми, сукупність законодавчих актів, органи державної влади) та спеціальні елементи (правові гарантії, діяльність суб'єктів правовідносин, законність, правосвідомість та стадії реалізації соціальних прав) [4, с. 22-23]. Аналізуючи зміст наведених елементів виникає питання щодо сутнісної різниці між деякими із них, наприклад, між діяльністю суб'єктів правовідносин та стадіями реалізації, адже такі правові явища є нерозривними. Крім того, норми права у будь-якому разі входять до певної сукупності законодавчих актів, а тому їх окреме дослідження теж буде недоречним.

Тож, на основі проведеного дослідження можливо дійти висновку, що елементами механізму реалізації соціальних прав працівників публічної є: 1) норми права; 2) працівники публічної служби, як елементи механізму реалізації соціальних прав; 3) правосвідомість, як елемент механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби; 4) юридична відповідальність, як елемент механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби.

З метою кращого розуміння механізму реалізації та дії норм права щодо втілення соціальних прав працівників публічної служби варто визначити таку їх класифікацію: 1) Норми права, що регулюють реалізацію соціальних прав на конституційному рівні; 2) Норми права, що регулюють реалізацію соціальних прав на рівні Законів України: норми права, що визначають правовий статус працівників публічної служби; норми права, що становлять основи соціального законодавства; норми права, що визначають порядок реалізації спеціальних соціальних прав працівників публічної служби; 3) Норми права, що регулюють реалізацію соціальних прав на підзаконному рівні: норми права, що впливають на реалізацію загальних соціальних прав працівників публічної служби; 4) Норми права, що впливають на реалізацію соціальних прав, які належать працівникам конкретної публічної служби.

Наступним елементом механізму реалізації соціальних прав вважаємо власне суб'єктів реалізації, якими є працівники публічної служби та члени їх сім'ї. Включення членів сім'ї пояснюється тим, що в окремих випадках працівник публічної служби не в змозі самотійно реалізувати свої соціальні права або ж соціальні права мають колективний характер. Так, саме члени сім'ї працівника отримують соціальну допомогу у зв'язку з втратою годувальника, їм надається допомога на поховання. Щодо розуміння поняття «працівник публічної служби», то легального визначення так й не встановлено, а науковці позиції можуть різнитися. Хоча, у ч. 17 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства визначено, що публічною службою є діяльність на посадах: «державних політичних; державних колегіальних органів; судді; прокурора; військової служби й альтернативної служби; інших державних служб; патронатної служби; служби в органах влади Автономної Республіки Крим; органах місцевого самоврядування» [5]. Аналізуючи такий перелік стає очевидним, що він є неповним, адже не визначено роль працівників Національної поліції, вони не є державними службовцями, проте є працівниками центрального органу виконавчої влади та володіють власним набором соціальних прав. Також, формулювання «державні політичні посади», є занадто розмитим та потребує додаткового тлумачення. Слід зауважити, що спірним є застосування адміністративних понять, які використовуються виключно у судочинстві до усього механізму реалізації соціальних прав, оскільки це може призвести до спотворення змісту окремих норм права, ускладнення їх втілення.

Так, залежно від різниці в змісті та обсягу соціальних прав, що додатково надаються працівникам публічної служби можливо зрозуміти, що в межах механізму реалізації соціальних прав до працівників публічної служби зараховуємо: 1) працівників державної служби, служби в органах місцевого самоврядування; 2) працівників дипломатичної служби; 3) суддів та працівників апарату суду, служби судової охорони; 4) працівників, що перебувають на посадах прокуратури; 5) працівники Національної поліції; 6) працівники військової та альтернативної (невійськової) служби; 7) працівники патронатної служби; 8) осіб, що перебувають на виборних чи призначуваних політичних посадах.

До елементів механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби зараховуємо й правосвідомість. Слід наголосити, що навіть найбільш досконало сформовані та написані нормативно-правові акти можуть бути невірно тлумаченні та застосовані через відсутність

достатніх професійних знань, низький рівень правової культури та професійні деформації. Тому, на механізм реалізації впливає не лише наявність та зміст норм права, але й спосіб їх втілення, який обирають працівники публічної служби та члени їх сім'ї. К. В. Кім зауважує, що правосвідомість виконує одразу 3 функції: пізнавальну (пов'язану із знанням права та наявністю інформації про законодавчі акти); оцінну (полягає у формуванні оцінки власної поведінки та поведінки інших людей); регулятивну (полягає у створенні системи мотивів та орієнтирів під час застосування норм права) [6, с. 61]. Тобто, рівень правосвідомості впливає на можливість реалізувати соціальні права особі, як працівнику публічної служби, адже частиною конкурсу на зайняття посади є проходження співбесіди та оцінювання психологічних якостей працівника. Правосвідомість визначає схильність особи до зловживання соціальними правами, використання їх не за призначенням. Надалі це впливає на мотивацію працівника якісно виконувати посадові обов'язки та належно проводити комунікацію з населенням, адже рівень емпатії та зв'язку з соціальними потребами теж знижується.

Останнім елементом механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби є юридична відповідальність. Варто уточнити, що така юридична відповідальність стосується саме правопорушень, що були здійснені працівниками публічної служби з метою реалізації соціальних прав. Тобто, вони стосуються незаконного отримання соціальної допомоги чи іншого соціального права, наданні неправдивих відомостей для підтвердження підстав отримання соціального права або їх прихованні для отримання соціальних пільг. Завдяки таким особливостям, юридичну відповідальність можливо розглядати і як елемент механізму реалізації, і як елемент механізмів забезпечення та захисту. Проте, існують суттєві відмінності в завданнях та меті використання для кожного окремого механізму.

Література:

1. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування, 2008. № 1. С. 1-11.
2. Петров Д. О. Розвиток спортивної освіти в напрямку європейських стандартів. Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 2018. № 45. С. 226-229.

3. Малюга Л. Ю., Глоба А. О. Реалізація принципу наукової обґрунтованості формування соціальних стандартів в контексті права на соціальний захист в Україні. Юридичний бюлетень, 2019. № 10. С. 74-80.
4. Околько І. Г. Механізм реалізації соціальних, економічних та культурних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Економіка, фінанси, право, 2019. № 2/1. С. 21-24.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. №35. С. 1358.
6. Кім К. В. До питання правосвідомості державних службовців. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право, 2014. № 1106, Вип. 17. С. 58-61.

POLITYKA SPOŁECZNA OSÓB STARSZYCH W POLSCE I UKRAINIE

Гаєвая Олександра Валентинівна
кандидат юридичних наук,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
ORCID: 0000-0002-6710-9014

Гаряєва Ганна Михайлівна
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
ORCID: 0000-0002-4061-1987

Link do publikacji na stronie:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3789

Polityka społeczna to plan lub działanie instytucji rządowych albo instytucjonalnych mające na celu poprawę lub jakości życia społeczeństwa.

Niektórzy uczeni i niektóre ośrodki badawcze uważają politykę społeczną za podzbiór polityki publicznej, podczas gdy inni naukowcy charakteryzują politykę społeczną i politykę publiczną jako dwa odrębne, konkurujące ze sobą podejścia. Niezależnie od tego, które z tych przekonań wybierzemy

się, polityka społeczna zaczyna się od badania państwa opiekuńczego i usług społecznych.

Zaczyna się polityka społeczna z zasad przewodnich prawodawstwa i powiązanych działań, które wpływają na warunki życia przyczyniające się do dobrostanu człowieka, takie jak jakość życia ludzkiego.

Politykę społeczną można również opisać jako działania, które wpływają na dobrobyt członków społeczeństwa poprzez kształtowanie dystrybucji i dostępu do dóbr i zasobów w tym społeczeństwie [1].

Celem polityki społecznej jest tworzenie warunków do rozwoju i optymalnego funkcjonowania stosunków społecznych, wszechstronne ujawnianie potencjału twórczego człowieka, jego istotnych sił oraz osiągnięcie harmonii i stabilności społecznej w społeczeństwie.

Wraz ze wzrostem liczebności populacji osób starszych w krajach świata o coraz większym znaczeniu istnieje potrzeba aktualizacji polityki państwa, która gwarantowałaby zabezpieczenie potrzeb osób tej kategorii wiekowej. Bez wątplenia bezpieczeństwo społeczne, ochrona, powinien mieć również na celu maksymalne włączenie (integrację) osób w senioralnym wieku w działalność gospodarczą i społeczną [2].

Okazywanie troski i współczucia najbardziej szanowanej części społeczeństwa – seniorom – jest ludzkim obowiązkiem. To także powód, aby zastanowić się nad przyszłymi losami ludzkości, jej kulturą, wzajemnymi powiązaniem pokoleń.

Większość osób starszych jest niezadowolona ze swojego poziomu życia (sytuacji materialnej, warunków życia, braku kontaktu z innymi ludźmi, odpowiedniego wypoczynku, złego stanu zdrowia itp.), a w przyszłości widzi tylko starość, samotność, utratę bliskich, krewnych, przyjaciół, całkowitą izolację od otaczającego świata. Dlatego też realia dzisiejszego życia zwiększają dotkliwość problemów, związanych z sytuacją osoby starszej i mają pierwszorzędne znaczenie. Postawa społeczeństwa wobec osób starszych jest kluczem do stabilności i dobrobytu całego społeczeństwa.

Wojna na Ukrainie wywarła znaczący wpływ na życie osób starszych, wywołując wiele negatywnych emocji: smutek, strach, rozczarowanie, cierpienie, samotność. W tym trudnym czasie bardzo potrzebują naszej uwagi i pomocy.

Pełne szacunku i społecznie odpowiedzialne podejście do osób starszych jest inwestycja w przyszłość dobrobytu kolejnych pokoleń, które zajmą ich miejsce w przyszłości. Osoby starsze mają ważne społecznie zadanie – pokazać kolejnym pokoleniom, że starość to nie wyrok, ale wartościowy etap życia, w którym można być aktywnym i twórczym.

W prawie Ukrainy i Polski występuje sporo istotnych różnic, ale także wiele podobieństw w podejściu do regulacji prawnych.

Dziś w państwie ukraińskim narzędzia społeczeństwa obywatelskiego nie znajdują się są dostatecznego zastosowania w polityce społecznej i publicznej dotyczącej osób starszych, zwłaszcza teraz, gdy trwa wojna. Na Ukrainie rozwój tego sektora sfery społecznej hamuje niedoskonałość ram regulacyjnych i prawnych, brak skutecznych mechanizmów wsparcia ze strony państwa, niewystarczający dostęp do inwestycji i niski poziom partycypacji społecznej.

Pozytywna ocena reformy administracyjnej w Polsce przez międzynarodowych ekspertów, a także pewne podobieństwo wyjściowych warunków budowania państwowości w Polsce i na Ukrainie sprawiają, że kuszące jest maksymalne wykorzystanie polskich doświadczeń w warunkach ukraińskich. Za sukces reformy służby cywilnej w Polsce uważa się funkcjonalne dodanie samorządu na poziomie gminy do samorządu na poziomie powiatu. Kolejnym ważnym osiągnięciem reformy administracyjnej było zmniejszenie liczby województw i wprowadzenie samorządu regionalnego.

Na przykładzie Polski można sformułować rekomendacje dotyczące wsparcia i rozwoju polityki społecznej na rzecz osób starszych, które będą mogły pozytywnie wpływać na ukraińskie reguły i wspierać rozwój na terytorium Ukrainy, i jak najszybsze włączenie Ukrainy do Unii Europejskiej.

Literatura:

1. Usługi społeczne – Wikipedia (wikipedia.org) <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Oleksandr Koval. (2023) Międzynarodowe podejścia do polityki wobec seniorów <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/mizhnarodni-pidkhody-do-polityky-shchodo-hromadyan-povazhnoho-viku>

ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Джура Христина Юріївна
доктор філософії з галузі «Право»
ORCID: 0000-0002-5596-5307

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3793

Дослідження механізму правового забезпечення соціальної функції держави є неможливим без визначення його структурних елементів. Це дозволяє розглянути механізм і в динаміці, і статично, а тому виділити власні характерні риси кожного із елементів та способи їх взаємодії між собою. Аналіз елементів дозволить з'ясувати яким є вплив забезпечення на соціальну функцію, його диференційованість та водночас зв'язок із фінансовими, культурними чинниками.

До елементів механізму правового забезпечення соціальної функції держави можливо віднести такі:

1. Нормативно-правове забезпечення соціальної функції держави;
2. Суб'єкти надання забезпечення соціальної функції держави;
3. Правові інструменти забезпечення соціальної функції держави;
4. Юридична відповідальність суб'єктів забезпечення соціальної функції держави.

Нормативно-правове забезпечення, як елемент механізму забезпечення соціальної функції держави має такі особливості:

1. Метою дії нормативно-правового забезпечення, як елементу механізму забезпечення соціальної функції держави є регулювання її участі в соціальних процесах. Важливим є визначення тих соціальних сфер, де участь держави має бути обмеженою, наприклад, працевлаштування або ж отримання освіти. Зі свого боку, соціальний захист та забезпечення є тими напрямками виконання соціальної функції, де роль держави має бути переважаючою з огляду на неможливість або ж низьку ефективність заходів із соціального захисту, що можуть проводитись іншими суб'єктами. Разом з тим, регулювання участі держави повинно бути гнучким та постійно змінюватися, поступово зменшуючи активну участь держави в правовідносинах, як це відбувається із наданням соціальних послуг.

2. Нормативно-правове забезпечення соціальної функції держави об'єднує норми права з адміністративного, соціального та фінансового законодавства. Адміністративне законодавство забезпечує активну участь органів публічної влади у реалізації соціальної функції, визначає обсяг їх повноважень та засоби контролю їх належного втілення. Соціальне законодавство встановлює напрями та сфери дії держави з огляду на необхідність реалізації соціальної функції. Саме соціальне законодавство визначає зміст соціальної функції. Фінансове законодавство забезпечує формування, збереження та перерозподіл коштів для забезпечення соціальних потреб населення.

3. Норми права, що забезпечують соціальну функцію держави є взаємозалежними, але не узгодженими. Тобто, для втілення соціальної функції, соціальні гарантії, заборони й зобов'язання повинні діяти спільно. Тому наявність прогалин чи колізій в одному нормативно-правовому акті впливає на усю соціальну сферу створюючи перешкоди у втіленні соціальних прав, спотворюючи призначення держави в соціальній сфері. Відповідно, нормативно-правове забезпечення соціальної функції держави повинно бути щонайбільше систематизоване.

Для суб'єктів надання забезпечення, як елементу механізму правового забезпечення соціальної функції держави притаманними є такі особливості:

1. Для суб'єктів надання забезпечення, як елементу механізму правового забезпечення соціальної функції держави характерними є ієрархічність та взаємоконтроль. Ієрархічність розкривається через формування системи органів публічної влади, які діють в одній або ж наближених сферах та управляються одним найвищим органом. Це допомагає упорядковувати та організовувати їх діяльність оперативно й ефективно. Зі свого боку, взаємоконтроль розкривається через наявність повноважень в суб'єктів забезпечення проводити моніторинг, нагляд та контроль не лише підстав надання соціальної допомоги, але й власне якість та належність роботи посадових осіб інших органів публічної влади. Завдяки взаємоконтролю зменшується кількість випадків порушення дисципліни, правил та етики надання соціальних й адміністративних послуг.

2. Метою діяльності суб'єктів забезпечення є охоплення усіх напрямів втілення соціальної функції держави. Тобто, їх забезпечувальна діяльність повинна стосуватися, як розвитку нормативно-правового регулювання, так й безпосередньої практики втілення норм права

відповідно до конкретної ситуації соціального обслуговування. Складність досягнення такої мети пояснюється неоднорідністю необхідної участі держави у відносинах із втілення соціальних прав та розширення тих, соціальних прав, що потребують особливої уваги, наприклад, щодо захисту від домашнього насилля чи булінгу.

3. Сутністю діяльності суб'єктів забезпечення соціальної функції держави є задоволення соціальних потреб населення. Такі потреби не можуть бути реалізовані самостійно особами через потрапляння в скрутну життєву ситуацію та необхідність зовнішнього регулярної допомоги. Тому в своїй поведінці та виборі способу тлумачення соціальної гарантії, реалізації повноваження суб'єкти надання забезпечення повинні орієнтуватися на соціальні інтереси населення чи конкретної особи, що звернулася за допомогою.

До особливостей інструментів забезпечення у правовому механізмі забезпечення соціальної функції держави можемо зарахувати:

1. Інструменти забезпечення соціальної функції держави конкретизуються в нормах права. Тобто, забезпечення певного соціального права чи інтересу особи повинно бути чітко та однозначно встановлено у нормі права. Вибір засобу забезпечення не може покладатися на посадову особу, що надає соціальні чи адміністративні послуги, оскільки може призвести до порушень та свавілля. Конкретизація полягає у виборі способу впливу на поведінку учасників та оцінюванні впливу на правомірність, свободу діяльності та легкість реалізації соціальних прав.

2. Інструменти забезпечення соціальної функції держави є варіативними. Така особливість прямо пов'язана із попередньою, оскільки обумовлює можливість конкретизації. Варіативність інструментів обмежується нормами права, адже самостійно забезпечувати свої права учасники відносин можуть лише в межах норм права. Також, варіативність сприяє гнучкості правового регулювання та більшій адаптивності держави до тих завдань, що перед нею ставить соціум.

3. Метою використання інструментів забезпечення соціальної функції держави є щонайбільша ефективність дій усіх державних механізмів у соціальній сфері щодо задоволення соціальних потреб. Використання заборон сприяє досягненню такої мети через запобігання протиправним діям. Зобов'язання сприяють постійному розвитку та підтриманню реалізації соціальної функції держави. Гарантії ж

забезпечують виконання своїх обов'язків державою за будь-яких економічних чи політичних умов.

До особливостей юридичної відповідальності, як елементу механізму правового забезпечення соціальної функції держави можливо віднести наступні:

1. Юридична відповідальність, як елемент механізму правового забезпечення соціальної функції держави має переважно дисциплінарний характер. Така ситуація обумовлюється тим, що втілення соціальної функції залежить від поведінки суб'єктів надання забезпечення в особі органів державної влади. Дисциплінарна відповідальність є найбільш поширеним її видом, що вказує на факт дотримання норм права та виконання забезпечувальної ролі та визначає якість реалізації покладених на посадову особу обов'язків.

2. Підстави притягнення до юридичної відповідальності є систематизованими. Оскільки дисциплінарні стягнення передбачають обмеження певних прав, застосування покарань, то такі дії мають бути обґрунтованими та правомірними. Відповідно, систематизованість підстав дозволяє чітко порівняти поведінку суб'єкта надання забезпечення із змодельованою у нормі права та визначити факт дисциплінарного проступку. Окрім того, систематизованість підстав обмежує повноваження з боку керівників державної служби чи інших вповноважених осіб щодо притягнення до відповідальності, а тому й зменшує ймовірність неправомірного тиску та виступає гарантією соціальних прав уже самих посадових осіб.

3. Перелік покарань, що використовуються під час притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів надання забезпечення соціальної функції держави є обмеженим. Відповідно до ст. 66 Закону України «Про державну службу», застосовуються такі дисциплінарні стягнення, як: догана, зауваження попередження про неповну службу відповідальність, звільнення з посади [1]. Вибір дисциплінарного стягнення залежить від повторності вчинення протиправного вчинку, рівня негативних наслідків. При цьому, кожному із наведених дисциплінарних проступків відповідає власне дисциплінарне стягнення, що унеможливорює суб'єктивність оцінювання негативних наслідків поведінки суб'єкта надання забезпечення. Вичерпність же їх не дозволяє застосовувати надмірне або ж навпаки недостатнє покарання.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2016. №4. С. 43.

ТЕНДЕНЦІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РІЗНИХ ПІДХОДІВ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Пікуль Володимир Павлович
кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0002-9253-7854

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3792

Під різними підходами до регулювання державної служби ми маємо на увазі наявність множинності нормативно-правових актів, які регулюють службово-трудові відносини. Так, якщо звернутись до змісту Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-XII [1], у його першій редакції, можемо переконатись у тому, що в його змісті була відсутня норма, якою визначався перелік джерел правового регулювання державної служби. В преамбулі даного нормативно-правового акту зазначалось, що цей Закон визначає загальні засади діяльності, а також статус державних службовців, які працюють в державних органах та їх апараті. Також додамо, що жодною із багаточисленних змін до цього нормативно-правового акту такою статтею не було доповнено зміст цього нормативно-правового акту. Тобто, досить тривалий час реалізація права на працю державними службовцями регулювалась фактично лише Законом України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-XII [1] та тими нормативно-правовими актами, на які встановлювались посилання у його змісті. Наприклад, частина 2 статті 15 визначала, що порядок проведення конкурсу для вступу на державну службу регулюється Положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Втім, вже в статті 4 Закону України «Про державну службу» від 17.11.2011 № 4050-VI [2] було визначено, що правове регулювання державної служби здійснюється Конституцією України, цим та іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої

влади з питань державної служби, інших центральних органів виконавчої влади, виданими в межах їх повноважень у випадках, визначених законом. Також було визначено, що дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців у частині відносин, не врегульованих цим Законом. Вважаємо, що у такий спосіб законодавцем в новому законі було запроваджено нові підходи до регулювання державної служби: з моменту прийняття цієї норми до джерел регулювання реалізації права на працю державними службовцями було віднесено також підзаконні нормативно-правові акти, а також Кодекс законів про працю України [3]. Як зазначив із цього приводу В.Л. Костюк, такий підхід законодавця у цілому є суперечливим із точки зору систематизації законодавства, адже законодавець замість того, щоб звести всі норми, якими врегульовуються службово-трудові відносини, в єдиний нормативно-правовий акт, по суті створив систему законів та інших нормативно-правових актів з питань державної служби [4, с. 4]. Ми зі своєї сторони, погодимось із дослідником у тому, що зі сторони законодавця було б логічніше врегулювати службово-трудові відносини державних службовців в положеннях одного нормативно-правового акту, при чому, на нашу думку, саме нормативно-правового акту трудового законодавства, як це переважно здійснюється в європейських державах у процесі реалізації тенденції до зрівнювання державних службовців та інших працівників в трудових гарантіях. Але сучасний стан законодавства України свідчить про те, що це доцільніше здійснювати в інакшій формі.

Так, в Законі України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [5] вітчизняний законодавець так само, як і в Законі України «Про державну службу» від 17.11.2011 № 4050-VI, визначив перелік нормативно-правових актів, якими здійснюється правове регулювання державної служби, та відніс до них Конституцію України, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України та Національного агентства України з питань державної служби. Також підкреслено, що на державних службовців поширюється дія законодавства про працю у частині відносин, не врегульованих цим Законом, та Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [6]. Звернемо увагу на те, що система нормативно-правових актів, якими врегульовується реалізація права на працю державними службовцями, була ще більше розширена,

зокрема за рахунок міжнародних договорів та законодавства про запобігання корупції. Тобто, такий зміст чинного законодавства про державну службу ще більше ускладнив можливість зведення всіх норм в єдиний нормативно-правовий акт.

Вважаємо, що регулювання порядку реалізації права на працю державними службовцями могло б здійснюватись за допомогою норм трудового законодавства, що тим самим дозволило б зрівняти державних службовців із іншими працівниками у трудових гарантіях. Але в сучасних умовах в Україні це впровадити проблематично. До Кодексу законів про працю України, як нормативно-правового акту, прийнятого ще в радянські часи, недоцільно вносити настільки масштабні зміни. Проте, аналіз проектів нових кодифікованих нормативно-правових актів у сфері праці як тих, що розглядались Верховною Радою України раніше (наприклад, проекту Трудового кодексу України №1108 від 04.12.2007 року [7]), так і тих, що були розроблені порівняно нещодавно (зокрема, проекту Закону України «Про працю» №2708 [8]) свідчать про те, що вітчизняний законодавець найближчим часом не планує вирішувати це питання у такий спосіб.

Тому, в умовах, коли законодавець чітко окреслив коло питань до яких застосовуються акти трудового законодавства України, на нашу думку, подальший розвиток правового регулювання реалізації права на працю державними службовцями варто пов'язати із трансформацією Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [5] в єдиний нормативно-правовий акт, яким врегульовуються службово-трудові відносини у нашій державі, але при цьому, функціонування державної служби буде здійснюватись за допомогою різних підходів.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. N 52. ст. 490.
2. Про державну службу: Закон України від 17.11.2011 № 4050-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 26. ст. 273.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971 р. Додаток до N 50.
4. Костюк В. Л. Трудова правосуб'єктність державних службовців: новели у контексті нової редакції Закону України «Про державну службу». Часопис Національного університету «Острозька академія».

- Серія «Право». 2013. № 2 (8). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13kvlpds.pdf> (дата звернення 20.10.2022 року)
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. ст. 43.
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. ст. 2056.
7. Проект Трудового кодексу України №1108 від 04.12.2007. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30947 (дата звернення 20.10.2022 року)
8. Про працю: проект Закону України від 28.12.2019 №2708. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833 (дата звернення 20.10.2022 року)

МЕДІАЦІЯ ЯК НЕЮРИСДИКЦІЙНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ТРУДОВОГО СПОРУ

Поліщук Роман Петрович

здобувач вищої освіти, Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: Полішко Н.Л.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

Національна академія внутрішніх справ, доктор філософії

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3791

Стаття 55 Конституції України гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб і закріплює право на захист своїх трудових прав та законних інтересів [1]. Відповідно до ст. 2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) працівники мають право на звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством [2].

Залежно від предмету спору та суб'єктів, які беруть участь у трудовому спорі, трудові спори поділяються на індивідуальні трудові спори та колективні трудові спори (конфлікти).

Відповідно до ч. 3 ст. 124 Конституції України, Законом може бути визначений «...обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [1].

Але глава XV «Індивідуальні трудові спори» КЗпП обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору детально не регламентує. Відносини щодо розгляду індивідуальних трудових спорів, більшість науковців відносять до процесуальних, тому що юридичні зв'язки виникають між сторонами й іншими учасниками процесу, з однієї сторони, і органом по розгляду трудового спору – з другої, з метою правового захисту трудових прав працівників і роботодавців.

Індивідуальний трудовий спір – це певні розбіжності, які виникають між роботодавцем та найманим працівником у процесі трудових правовідносин, передують їм, або відбуваються після їх припинення та безпосередньо регулюються трудовим законодавством України. Науковці вважають, що індивідуальні трудові спори здебільшого виникають із таких юридичних фактів: 1) моменту укладання чи припинення/розірвання трудового договору; 2) переведення/переміщення працівника на іншу роботу; 3) надання основної відпустки та/або додаткової; 4) виплати заробітної плати або її частини (неповна виплата); 5) відрахування із заробітної плати, винагороди за результатами роботи за певний період; 7) накладення дисциплінарного стягнення, звільнення тощо. А загалом із проблем дотримання норм трудового законодавства. Тож відмінність індивідуальних та колективних трудових спорів полягає у визначенні суб'єктного складу сторін вирішення трудових спорів. У першому випадку це стосується безпосереднього найманого працівника, а в другому – всього трудового колективу (персоналу підприємства).

Кодекс законів про працю України встановлює порядок розгляду індивідуальних трудових спорів та регламентує, які органи є уповноваженими розглядати означені спори. До них відносять: комісії по трудових спорах (далі – КТС) та районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди. Те, який орган буде розглядати трудовий спір, залежить від виду і форми трудового договору. Законодавство встановлює різновиди порядку розгляду індивідуальних трудових спорів, а саме: Загальний порядок. Передбачає послідовний розгляд індивідуального трудового спору в Комісіях по трудових спорах і в судовому порядку (у випадку незгоди із рішенням КТС). Особливий порядок. Стосується розгляду індивідуальних трудових спорів окремих категорій працівників. Судовий порядок. Передбачає безпосередній розгляд спорів у судах. Важливу роль у системі вирішення індивідуальних трудових спорів відіграють органи, які створюються задля вирішення трудових спорів.

16 листопада 2021 року був прийнятий Закон України «Про медіацію», норми якого дають можливість застосування досудового урегулювання трудового спору, шляхом проведення переговорів між сторонами та улагодження конфлікту.

Трудовий спір між працівником і роботодавцем незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України "Про медіацію" з урахуванням особливостей, передбачених ст. 222-1 Кодексу законів про працю України [2]. Між сторонами спору має бути укладено письмовий договір про проведення медіації та угоду за результатами медіації.

Медіація трудових спорів – це системна діяльність професійного та нейтрального посередника (медіатора), яка здійснюється на основі добровільності, конфіденційності, незалежності, щодо надання послуги через сприяння сторонам трудового спору самостійно вирішити непорозуміння між ними щодо укладання, тлумачення й розірвання трудового договору та/чи порушення трудового законодавства і прийти до взаємоприйняттого рішення щодо врегулювання спору(конфлікту) та задоволення інтересів усіх сторін правовідносин [3].

Медіація в трудових спорах, це по суті, процес управління трудовими спорами, що дає змогу вирішити конфліктну ситуацію завдяки залученню посередника (медіатора), який спілкується зі сторонами і може запобігти конфлікту або і вирішити його в досудовому порядку. Медіація не замінює судового процесу, але може вирішити спір як на досудовому етапі, так і під час розгляду справи в суді.

Процедура медіації передбачає участь третьої сторони – професійний медіатор. Медіатор організовує спілкування між сторонами, сприяє взаємодії та допомагає дійти вирішення конфліктної ситуації. Існують основні принципи стосовно медіатора, які дозволяють визначити загальну значущість цієї процедури, і навіть її специфіку, принципи нейтральності, конфіденційності, добровільності [2].

Тому завдання медіатора полягає у тому, щоб показати, що інтереси обох сторін можуть бути задоволені без нанесення шкоди інтересам іншої, дозволити сторонам почути одна одну й прийти до спільного рішення самостійно. Тобто медіація трудових спорів є одним із найефективніших способів для встановлення продуктивних відносин між суб'єктами трудового права [4].

Медіація допомагає не просто вичерпати конфлікт, а й вирішити його за мінімальних витрат часу, фінансів та зусиль.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю в редакції від 24.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Гресь Н. М. Медіація як спосіб вирішення індивідуальних трудових спорів [Електронний ресурс] : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю : 081 «Право» / Суми : Сумський національний аграрний університет, 2023. 210 с. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/10581>
4. Мельник В. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів: науково - практичний аспект. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2022. №1(24) URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2022/n1/22mvpnpa.pdf>

ОСНОВНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Рекишинський Володимир Орестович
начальник юридичного відділу Центру досліджень
трофейного та перспективного озброєння і
військової техніки – помічник командира
ORCID: 0009-0000-4023-3456

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3796

Розуміння суспільства в якості специфічного соціального організму, котре сполучає індивідуальні та колективні начала природи цього «організму», дозволяє осмислювати суспільство як взаємну єдність та зумовленість індивідуального та колективного, так і наявність чіткої залежності міри розвитку особистості від рівня розвитку суспільства, а також залежності розвитку суспільства від розвитку особистості. Саме у цьому контексті захист державою (також суспільством) інтересів кожного військовослужбовця є процесом, в якому відбувається також й

захист законних інтересів суспільства (між тим, вказане не перешкоджає задоволенню потреби у захисті інтересів суспільства від тих осіб, котрі порушують діючі у суспільстві правила поведінки). Це важливо усвідомити у контексті можливого виникнення та подальшого просування ідеї про те, що захист соціальних прав військовослужбовців начебто може загрожувати обороноздатності держави під час війни (як у контексті збільшення бюджетних видатків на забезпечення соціальних прав військовослужбовців, а також у контексті того, що соціальні права нібито можуть послабити боєздатність Збройних сил України).

Отже, зазначимо, що захист соціальних прав військовослужбовців – це діяльність держави та суспільства, яке має очевидне соціально-правове значення (адже насамперед стосується забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців), а відтак, має бути забезпечена (щонайперше на нормативно-правовому та інституційному рівні) не лише відповідними ефективними формами, але й способами захисту соціальних прав. Так, на підставі аналізу чинного законодавства України та актуальної наукової літератури [див., напр.: 1-4] можемо дійти висновку, що в Україні наразі існує комплекс способів захисту соціальних прав, видова структура яких охоплює множину прийомів та процедур, що здійснюються повноважним суб'єктом у межах певної форми захисту соціальних прав військовослужбовців. Серед таких способів захисту можемо назвати наступні основні з них:

1. *Визнання соціального права та його обсягу, а також констатація темпоральних обставин виникнення цього суб'єктивного права та обставин його порушення.* Насамперед слід зазначити, що визнання соціального права військовослужбовця є ключовим способом захисту соціальних прав таких службовців, яке застосовується і в юрисдикційних, і в неюрисдикційних формах захисту соціальних прав. Вагомість цього способу захисту можемо пояснити такими аргументами: по-перше, вимога визнання соціального права (об'єктивована у позовній заяві, скарзі, заяві, зверненні та ін.) є процедурними чи процесуальними діями, спрямованими на відновлення належного рівня соціальної безпеки військовослужбовців шляхом констатації певного права конкретного військовослужбовця, а також визначення суб'єктів і обставин, які обумовили порушення такого права. По-друге, вимога визнання соціального права є невід'ємним елементом інших способів захисту

соціального права військовослужбовців, адже визнання протиправних дій в якості таких, зобов'язання припинити протиправні дії та ін. – це логічний наслідок встановлення того, що в дійсності має місце (або ж відсутнє) суб'єктивне право, котре було порушено. Іншими словами, визнання соціального права – це, з одного боку, самостійний спосіб захисту соціальних прав військовослужбовців, а з іншого боку – невід'ємний елемент інших способів захисту соціальних прав вказаного кола осіб.

2. *Припинення дій, якими вчиняється порушення соціальних прав військовослужбовців.* Цей спосіб захисту може застосовуватись як у юрисдикційних, так і в неюрисдикційних формах захисту соціальних прав військовослужбовців, а також повинен міститись у вимогах (в позовній заяві, скарзі та ін.), які доцільно заявляти у першу чергу. Вказану обставину пояснимо наступним: чим раніше відбудеться припинення дій (дії рішення), якими порушується суб'єктивне соціальне право військовослужбовця, тим раніше буде відновлено належний рівень його соціальної безпеки, а також, тим меншою буде завдана шкода військовослужбовцю (членам його сім'ї), обороноздатності держави та правопорядку в цілому (також, тим меншими будуть витрати держави на компенсування шкоди). При цьому, оскільки способи захисту соціальних прав є тісно пов'язаними між собою, вони можуть (задля більш ефективного досягнення мети правозахисту) застосовуватись у поєднанні із іншими способами захисту соціальних прав військовослужбовця (приміром, разом із способом захисту, який виявляється у компенсуванні завданої шкоди).

Крім того, слід наголосити, що припинення дій, якими вчиняється порушення соціальних прав військовослужбовців, є способом захисту, що застосовується у випадках вчинення тривалих правопорушень, тобто, протиправних дій (бездіяльності, дії рішення чи рішень), які заперечують, звужують суб'єктивне соціальне право військовослужбовця, систематично послаблюючи рівень соціальної безпеки такого службовця, посилюючи його соціальну уразливість. Тобто, в цьому контексті йдеться про систематичне (регулярне) вчинення протиправних дій (бездіяльності, дії рішень), що порушує певне суб'єктивне соціальне право (наприклад, право на відпочинок, право на оздоровлення, право на перерахунок грошового забезпечення тощо).

3. *Відновлення належних умов набуття та подальшої реалізації військовослужбовцем його соціальних прав, що були порушені (нівельовані).* Відновлення належних умов реалізації соціального права, а відповідно – відновлення порушеного суб'єктивного соціального права теоретично може застосовуватися й в юрисдикційних, й в позаюрисдикційних формах захисту соціальних прав військовослужбовців, проте насправді (принаймні на сьогоднішньому етапі гарантування правозахисної діяльності суб'єктів громадянського суспільства) дієвим чином виражається в рамках реалізації правозахисної та соціальної функцій держави (хоча й в цьому аспекті існують специфічні проблеми, пов'язані з недостатніми гарантіями виконання законних вимог Омбудсмана та його представників, а також тим, що по сьогодні держава не завжди виконує судові рішення про захист соціальних прав військовослужбовців). Важливо підкреслити, що значимість цього способу виражається у низці обставин. По-перше, цей спосіб захисту прав передбачає реальні дії (дієвість) щодо відновлення соціальної безпеки військовослужбовця. По-друге, відновлення порушеного права є ключовою засадничою ідеєю (принципом) захисту соціальних прав людини у цілому. Це пояснюється тим, що лише визнання державою та суспільством самого суб'єктивного права та обставин порушення цього права (також засудження порушення, притягнення порушника до юридичної відповідальності) є недостатнім для того, щоб військовослужбовець, суб'єктивні соціальні права якого були порушені, знову повернувся в русло соціально безпечного буття. Тобто, відновлення належних умов набуття та подальшої реалізації військовослужбовцем його соціальних прав, що були порушені (нівельовані) – це інструмент об'єктивації мети соціального права та виконання завдань забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців. У зв'язку із цим, означений спосіб захисту прав має вкрай важливе значення для захисту соціальних прав військовослужбовців, будучи очевидною необхідністю, обов'язковістю, ігнорування чого нівелює сам процес правозахисної діяльності та ставить під сумнів соціальну безпеку військовослужбовця (членів його сім'ї), а національну безпеку – під значні кадрові ризики. По-третє, розглядуваний спосіб захисту соціальних прав військовослужбовців є важливою метою захисту соціальних прав у державі, поряд із запобіганням, відслідковуванням, а також усуненням

порушень правопорядку в соціальній сфері. При цьому важливо підкреслити, що цей спосіб не зводиться лише до відновлення порушених соціальних прав, а виражається саме у відновленні положення військовослужбовця (включаючи і права), яке існувало до порушення соціального права. Таке становище відновлюється за таких умов: відповідне становище було в дійсності, воно узгоджувалось із вимогами принципу законності та з принципами соціального права, а також – воно було змінене у протиправний спосіб.

Отже, узагальнюючи викладене, доходимо думки, що способи захисту соціальних прав (їх видова структура не вичерпується тими, які були нами виокремлені в цій науковій розвідці) є практично значимим інструментарієм не лише правозахисту, але й відновлення належного рівня соціальної безпеки військовослужбовця, адже дозволяють забезпечити соціально безпечне буття військовослужбовця (також членів його сім'ї), яке опинилось під загрозами в результаті порушення його соціальних прав. У зв'язку із цим, вбачається потреба в тому, щоби ці способи захисту соціальних прав набули належного нормативно-правового забезпечення, а саме були детально регламентовані в спеціальному законодавчому акті про забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців.

Література:

1. Бринцев О. В. Визнання права як спосіб захисту права. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 81-83.
2. Гетьманцева Н. Д., Козуб І. Г. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав. *Адвокат*. 2009. № 11. С. 37-42.
3. Мидель А. М. Підходи до розуміння способів захисту трудових прав в контексті окремих концепцій суб'єктивного права. *Правові новели*. 2022. № 16. С. 23-28. doi:10.32847/ln. 2022.16.03.
4. Френдій Н. А. Визнання права як спосіб його захисту: теоретичний аспект та проблеми правозастосування. *Форум права*. 2015. № 2. С. 163-168.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ФРАНЦІЇ

Рибак Наталія Василівна

кандидатка юридичних наук

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3795

Основи оцінювання ефективності законодавства викладені ще у Конституції Франції, де в ст. 34-1 зазначено, що Національна Асамблея голосує за закони на тих умовах, що встановлені органічним законом. Пропозиції Уряду щодо прийняття рішення, які визначені Національною Асамблеєю такими, що не відповідають вимогам органічного закону чи містять заборони, є неприйнятними та не включаються до порядку денного; у ст. 39 доповнено, що законопроекти не виносяться на порядок денний якщо Конференція голів Національної Асамблеї виявить, що правила, встановлені органічними законами ігноруються. У разі розбіжності між Конференцією та Урядом, питання може бути передане на розгляд Конституційної Ради [1]. Органічні закони у Франції є тими, що приймаються на виконання та деталізацію норм конституції та є невід'ємними від неї. Тому, порушення норм органічного закону призведе до порушення й конституційності за чим і слідує Національна Асамблея, тобто нижня палата французького парламенту. Водночас, вимоги, які необхідно дотримуватися під час подання законопроекту уже встановлені в органічному законі та безпосередньо стосуються процедури попереднього оцінювання законопроекту. Таким чином, конституційне законодавство створює передумови для оцінювання ефективності законодавства, але оскільки достатність та якість проведеного оцінювання потребує аналізу для попередження формальності, то й встановлено контролюючий орган, яким є Національна Асамблея та орган розгляду спорів, тобто Конституційна Рада.

Щодо самого органічного закону, то ним є Органічний закон про реалізацію ст. 34-1, 39 та 44 Конституції Франції, де у ст. 8 передбачено, що «усі законопроекти підлягають дослідженню їх впливу. Документи, які описують таке дослідження додаються до законопроекту одночасно з його поданням. Документи повинні визначати цілі, що переслідує законопроект та встановлювати причини написання нового законопроекту. Також, має бути чітко визначено: зв'язок між даним законопроектом та чинними

європейськими законами, його вплив на внутрішній порядок; стан застосування законодавства з даного питання на територіях та сферах поширення; способи застосування пропонованих положень в ході скасування застарілих норм, пропозиції перехідних заходів; умови застосування у автономних громадах (Новій Каледонії, південних та антарктичних територіях Франції); оцінка економічних, фінансових, соціальних та екологічних наслідків, а також очікуваних фінансових витрат та доходів від заходів, передбачених для кожної категорії державного управління та відповідних фізичних та юридичних осіб, із зазначенням прийнятого методу розрахунку; оцінювання наслідків для державної зайнятості; кроки для Уряду чи Економічної, соціальної, екологічної ради; попередній текст необхідних доповнюючих нормативно-правових актів [2]. Тобто, дана норма зобов'язує ще перед реєстрацією законопроекту проводити дослідження щодо ефективності його дії, наслідків для усіх важливих для суспільства сферах. Особливо слід відзначити оцінювання фінансового впливу, адже це визначає можливість забезпечення реалізації норм права та оцінювання впливу на державну зайнятість, оскільки такий показник вказуватиме на платоспроможність населення, можливість покращити реалізацію права на працю. Такий документ відповідає й національній практиці надання пояснювальних записок до певного законопроекту, але вимоги є більш деталізованими та вимагають реального оцінювання, а не загальних формулювань. На сьогодні у Франції уже сформована практика щодо відмови у прийнятті законопроекту саме через недотримання ст. 8 органічного закону, формальності проведеного дослідження та низьку якість самого законопроекту.

Разом з тим, оцінка законності та конституційності окремих положень даної статті ставиться під сумнів. Хоча усі вони досі є чинними, перебувають у складі органічного закону та застосовуються, існує рішення Конституційної Ради Франції від 2009 № 579 де визначено, що: «слід урахувати, що проведення конкретних досліджень щодо кожної норми права може вимагатися лише тією мірою, в якій вони є доступними. Проведення дослідження призводить до неможливості інформувати урядом парламент про строки виконання обов'язку зі створення проектів нормативно-правових актів, які визначені в ст. 13 та 21 Конституції. Ігнорується принцип розподілу законодавчої та виконавчої влади в останньому абзаці. Решта частин ст. 8 не суперечить Конституції» [3]. Рішення Конституційної Ради Франції вказує на суттєву проблему

оцінювання ефективності будь-якого законопроекту та особливо у трудовій сфері, що стосується обов'язкового залучення до роботи над ним інших суб'єктів, як органів державної влади, так й роботодавців та працівників. Унаслідок цього сповільнюється процес створення законопроекту, а можливість його реєстрації залежить уже не лише від комісій чи комітетів парламенту, але й органів виконавчої влади. Проте, єдиним важливим моментом має залишатися ефективність трудового законодавства, а чим більш обґрунтованими та якісними будуть зміни, тим більшою буде ефективність. Саме з цих причин ст. 8 досі не скасована повністю, а лише частково змінена. Особливо спірним є зауваження Конституційної Ради Франції щодо доступності досліджень прогнозованого впливу норм права, адже використання критерію доступності може зробити процес попереднього оцінювання хаотичним, різним для кожного законопроекту, а для соціальних сфер, у тому числі трудової, навіть формальним з огляду на складність проведення вседержавних опитувань чи планування суспільного розвитку. Зрозуміло, що такий підхід є недопустимим, оскільки зробить трудове законодавство безсистемним та частковим у дії.

Окремі аспекти оцінювання ефективності трудового законодавства висвітлені й на підзаконному рівні та визначають напрями й питання, що обов'язково слід визначити під час створення законопроекту. Так, у Циркулярі Прем'єр Міністра «Про підготовку законопроектів та проектів нормативних актів та їх вплив на рівність між чоловіками та жінками» визначено обов'язковим під час підготовки законопроекту проведення оцінювання на підтримання гендерної рівності з метою «не порушення прав жінок, не поширення нерівності між жінками та чоловіками; розгляду доцільності прийняття чітких положень з гарантування прав жінок та зменшення існуючої нерівності» [4]. Таке питання є вкрай важливим для оцінювання ефективності трудового законодавства, адже й досі існують особливі умови для поєднання сімейного та професійного життя для жінок, але не чоловіків, заборони нічної праці для жінок. При цьому дискримінація полягає у наданні вищих посад лише чоловікам, формуванні вакансій для певної статі. Тому, проекти змін до трудового законодавства завжди мають урахувати питання гендерної рівності, а їх оцінювання ефективності проводиться щодо реальної можливості гарантувати рівність, а не лише її проголошувати.

Отже, слід констатувати, що правове регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства у Франції має такі особливості:

1. Правове регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства у Франції проводиться лише попередньо. Тобто, оцінювання ефективності стосується прийняття певного законопроекту, а надалі уже чинний акт не аналізується на відповідність прогнозованих та фактичних показників. Такий підхід є дискусійним, адже оцінювання ефективності є циклічним та взаємозалежним процесом. Відсутність ex-post оцінювання погіршує швидкість та якість виявлених проблем у трудовому законодавстві.

2. Правове регулювання оцінювання ефективності трудового законодавства вимагає співпраці органів виконавчої та законодавчої влади. Відповідно, співпраця більше не є їх добровільним вибором, але обов'язком для реєстрації законопроекту. Такий підхід відрізняється від національної практики, де законопроекти розробляються в комітетах, а залучення інших суб'єктів громадськості чи органів публічної влади є варіативним та добровільним. У створенні підзаконних актів участь можуть приймати лише ті органи державної влади, до компетенції яких входить регулювання трудових відносин. Національний підхід не сприяє узгодженості трудового законодавства єдності національної політики, а тому більш доречним було б саме встановлення обов'язку співпраці в оцінюванні ефективності.

3. Під час оцінювання ефективності трудового законодавства обов'язковим є встановлення фінансового впливу на роботодавців в коротко і довготривалій перспективі. Будь-які зміни до трудового законодавства спричиняють зміни й економічного характеру, що вплинуть і на суб'єктів трудових відносин, зокрема роботодавця, і на державний бюджет. Тому, звіти, оцінювання, пояснювальні записки чи інші документи, які вказують на відсутність фінансового впливу на національну економіку чи ігнорують таке питання потрібно визначати невірними.

Література:

1. Constitution de la République française du 4 octobre 1958 URL: <https://cutt.ly/uW21yCe> (Дата звернення: 14.11.2022)
2. LOI organique n° 2009-403 du 15 avril 2009 relative à l'application des articles 34-1, 39 et 44 de la Constitution. URL: <https://cutt.ly/RW21gbr> (Дата звернення: 14.11.2022)

3. Décision n° 2009-579 DC du 9 avril 2009. Loi organique relative à l'application des articles 34-1, 39 et 44 de la Constitution. URL: <https://cutoff.ly/bW21YwO> (Дата звернення: 14.11.2022)
4. Circulaire du 23 août 2012 relative à la prise en compte dans la préparation des textes législatifs et réglementaires de leur impact en termes d'égalité entre les femmes et les hommes. URL: <https://cutoff.ly/6W20ROC> (Дата звернення: 16.11.2022)

ВИСНОВОК СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ У ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИХ СПОРАХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСОВЧОЇ ПРАКТИКИ

Хомініч Микола Сергійович
аспірант кафедри правосуддя та
філософії юридичного факультету,
Сумського національного аграрного університету,
помічник судді Ковпаківського районного суду м. Суми
ORCID: 0000-0001-7306-4695

Науковий керівник: Ясинок Микола Михайлович
доктор юридичних наук, професор, академік,
завідувач кафедри правосуддя та філософії,
Сумського національного аграрного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3799

Не всі питання, які виникають у процесі розгляду і вирішення земельно-майнового спору, можна доказувати за рахунок показів свідків, речових чи письмових або електронних доказів. Безумовно, вищезазначені засоби доказування є важливими для кожного доказового процесу, оскільки вони містять в собі відомості про кожну із сторін, можуть характеризувати процес доказування певних фактів, які мали місце у земельно-майнових відносинах, розкривають процес дотримання кожним із суб'єктів спору своїх прав та обов'язків, віддзеркалюють причини виникнення спору тощо. В той же час, не дивлячись на наявність такого обширного доказового матеріалу, урегулювати земельно-майновий спір в судовому порядку лише на основі наявних доказів, якими сторони обмінюються на стадії підготовчого провадження часто є неможливо.

Така ситуація обумовлена тим, що кожна земельна ділянка відноситься до нерухомого майна, яке має свої фізичні параметри, а це в свою чергу означає, що її неможливо «пред'явити» в судовому засіданні в якості речового доказу. В той же час, точно і правдиво встановити цілий ряд технічних аспектів, які є важливими для правильного вирішення земельно-майнового спору в судовому засіданні без спеціальних знань технічного характеру зазвичай неможливо.

Так, визначення фактичного землекористування, перевірка узаконеної наявності меж між суміжними земельними ділянками, обмір площ і параметрів, висновок про їх відповідність даним, що вказані у правовстановлюючих та технічних документах із землеустрою за рахунок лише показів свідків чи дослідження письмових або електронних доказів неможливо. Ось чому судова експертиза у сфері цивільного судочинства щодо урегулювання земельно-майнових спорів розглядається як особливий вид доказів. Особливість такого доказу полягає в тому, що за своєю природою він є спеціально створеним для вирішення конкретного земельно-майнового спору письмовим документом, оскільки він формується під час діяльності судового експерта на «замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду» (ч. 3 ст. 102 ЦПК України) [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2]. Таким чином, предметом висновку експерта є дослідження обставин, які входять до предмету доказування у конкретній справі. В цій частині Європейський суд з прав людини у справі «Дульський проти України» (рішення від 01.06.2006 р., Заява № 61679/00) у пункті 71 зазначив, що «експертиза є одним із засобів встановлення або оцінки фактичних обставин справи і тому складає невід'ємну частину судової процедури» [3].

Безумовно, судова експертиза призначається лише в разі дійсної потреби в спеціальних знаннях для встановлення фактичних обставин та отримання певних технічних, числових або фізичних даних в тій їх інтерпретації, яку можливо відобразити у судовому рішенні. Для проведення всіх без виключно земельно-технічних експертиз, які замовлено позивачем або відповідачем, необхідним є прибуття судового експерта за місцем розташування земельної ділянки для

подальшого виконання замірів її площі, визначення конфігурації її меж та розміщених на ній будівель (у разі наявності таких), проведення аналітично-порівняльної характеристики із наявною як правовстановлюючою, так і технічною документацією.

Разом з тим, проблемним аспектом у даному випадку є отримання експертом безперешкодного доступу до об'єкта дослідження у тому разі, якщо він належить іншій стороні спору, аніж тій, яка заявила клопотання про призначення експертизи. Єдиною процесуальною гарантією доступу експерта до земельної ділянки є норма ст. 109 ЦПК України, згідно з якою у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні. Тобто, вказане положення надає право суду у випадку наявності перешкод до проведення експертизи з боку однієї із сторін, визнати певний факт, встановлення якого і було предметом такої експертизи.

Водночас, переважна частина судових експертиз в земельно-майнових спорах стосується здійснення певних математичних обрахунків параметрів земельної ділянки, які без реального проведення експертного дослідження встановити судом неможливо. Наприклад, у спорі про виділ в натурі належної стороні частки земельної ділянки завданням судового експерта є надання висновку з кількома варіантами можливого виділу певної земельної площі, що можливе виключно за фізичної присутності експерта за місцем знаходження спірного об'єкта. В цьому разі експерт самостійно графічно створює креслення двох окремих об'єктів, одне з яких в подальшому може бути покладене в основу судового рішення та на підставі якого з однієї первинної земельної ділянки буде сформовано дві нових з визнанням права власності на кожен з них як окремий об'єкт нерухомого майна. З огляду на це, за наявності перешкод до проведення експертизи, суд не зможе вирішити спір за рахунок застосування норми ст. 109 ЦПК України, оскільки в такому випадку встановлення певного факту жодним чином не компенсує необхідності отримання технічних креслень. Зокрема, якщо звернутись до глави 6 розділу II Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства

юстиції України від 08 жовтня 1998 року №53/5, то в п. 6.1. вказані основні завдання земельно-технічної експертизи, серед яких:

а) визначення фактичного землекористування земельними ділянками, а саме фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, промірів тощо);

б) визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації;

в) визначення відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки;

г) визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування);

г) визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок, встановлення земельного сервіту [4].

Отже, всі вищевказані завдання мають конкретний прикладний характер і вирішити їх за відсутності доступу до земельної ділянки та безпосереднього дослідження її параметрів неможливо априорі. В свою чергу, вказані питання не можуть бути вирішені і за рахунок встановлення судом певного факту у земельно-майновому спорі.

Відповідно до ч. 3 ст. 152 ЗК України способами захисту прав та інтересів як громадян, так і юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом: а) визнання права; б) відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав; в) визнання угоди недійсною; г) визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування; г) відшкодування заподіяних збитків; д) застосування інших, передбачених законом, способів.

Як бачимо, для застосування визначених вище способів захисту визнання певного факту судом не є достатнім для вирішення спору по суті. Це означає, що у земельно-майнових спорах, де має місце захист приватного права чи інтересу, судова експертиза займає важливе місце у сфері доказового процесу, а справи із деяким предметом спору взагалі неможливо вирішити без спеціальних знань та залучення судового експерта.

Так, Верховний Суд, переглядаючи 23.03.2023 року у касаційному порядку справу № 686/1404/19, у своїй постанові зазначив: «Скасовуючи постанову Хмельницького апеляційного суду від 04 серпня 2021 року, Верховний Суд в своїй постанові вказав, що здійснюючи поділ спірної земельної ділянки відповідно до 1 варіанта експертного висновку за результатами проведеної судової будівельно-технічної експертизи, суд першої інстанції не перевіряв всіх доказів наданих сторонами, не навів в оскаржуваному судовому рішенні мотивів прийняття до уваги саме варіанта № 1 цього висновку та мотивів, з яких він залишив поза увагою варіант № 2 та № 3. Суд не з'ясував думку всіх сторін по справі щодо 2 та 3 варіантів такого висновку, а також, чи не призведе до обмеження прав співвласників на користування своїм майном вибраний судом такий варіант поділу спірної земельної ділянки» [5].

Вказаний приклад судової практики наочно ілюструє значення висновку судового експерта при вирішенні земельно-майнового спору, яке полягає не лише у встановленні певних числових чи технічних даних, але і формуванні таких варіантів користування земельною ділянкою, які б не порушували майнових прав жодної із сторін спору.

Разом з тим, висновок судової експертизи у земельно-майнових спорах може виступати і альтернативним засобом доказування, що вбачається із постанови Великої Палати Верховного Суду від 09.11.2021 р. у справі № 905/1680/20. Зокрема, у даній справі Велика Палата зазначила, що «належними доказами на обґрунтування нормативної грошової оцінки земельної ділянки можуть бути: технічна документація на спірну земельну ділянку, виготовлена компетентним органом для оформлення договору оренди, довідка з Державного земельного кадастру, витяг з Державного земельного кадастру, а також висновок судової експертизи про встановлення нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки» (п. 7.28) [6]. Формуючи даний висновок, Велика Палата одночасно визнала помилковою практику судів, які застосовують витяг про нормативну грошову оцінку певної земельної ділянки як єдиний належний доказ, що може підтвердити нормативну грошову оцінку земельної ділянки.

В іншій своїй постанові, прийнятій 15 червня 2023 року Верховний Суд сформулював позицію, за якою визнав висновок судової експертизи єдиним можливим доказом факту належності земельної ділянки до земель рекреаційного призначення, який використовується за відсутності висновку щодо цільового призначення такої земельної ділянки у проєкті

землеустрою щодо її відведення. При цьому, в обґрунтування своєї позиції суд касаційної інстанції послався на положення п. 7.1 глави 7 розділу II Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [7].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зауважити, що висновок судового експерта як засіб доказування у земельно-майнових спорах може мати як обов'язкове, так і факультативне значення, яке визначається в залежності від предмету конкретної справи.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дульський проти України» (Заява № 61679/00) 1 червня 2006 року (переклад офіційний). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_045#Text (дата звернення: 12.02.2024).
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n17> (дата звернення: 12.02.2024).
5. Постанова Верховного Суду від 23 березня 2023 року у справі № 686/1404/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109776258> (дата звернення: 13.02.2024).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09 листопада 2021 року у справі № 905/1680/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101211542> (дата звернення: 13.02.2024).
7. Постанова Верховного Суду від 15 червня 2023 року у справі № 759/17081/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111585997> (дата звернення: 13.02.2024).

**МЕТОДИ ПІЗНАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ЯК ЗАГРОЗИ
ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

*Андросович Любов Григорівна
старший викладач кафедри кримінального процесу та
криміналістики, Навчально-науковий гуманітарний інститут
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-3315-4068*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3800

На сьогоднішній день у юридичній доктрині немає єдиного, загальновизнаного бачення на поняття організованої злочинності у фінансовій системі, як кримінологічного явища. Для того щоб дослідити категорію «організована злочинність у фінансовій системі», необхідно розглянути складові елементи даної категорії: організована злочинність і злочинність у фінансовій системі. Організована злочинність у більшості випадків розглядається, як історично зумовлена частина злочинності, як негативне соціальне явище, що самовідтворюється та виражається в злочинній діяльності організованих злочинних груп (злочинних угруповань), яка характеризується ієрархічно структурованою тіньовою економікою. Дане негативне соціальне явище охоплює широке коло протиправної діяльності, і тому під час її дослідження слід застосовувати методологічні засади пізнання.

Деякі з аспектів методів пізнання організованої злочинності з кримінологічних позицій в наукових працях розглядали такі вітчизняні вчені, як І.Г. Богатирьова, Г.П. Жаровська, А.П. Закалюк, Т.В. Мельничук, В. Ф. Оболонцев, О. Ю. Шостко та ін.

Методологія – це аксіоматичні засади наукового світорозуміння, відповідно до яких розкриваються теорії походження, цілі та механізми функціонування явищ [1, с. 48].

У кримінологічній науці методологія включає в себе систему конкретних способів, прийомів, засобів збору, обробки, аналізу та оцінки

інформації про злочинність, її причини та умови, особи злочинця, заходи боротьби зі злочинністю, методи кримінологічного прогнозування її розвитку та планування заходів боротьби з нею, а також реалізацію рекомендацій щодо вдосконалення практики запобігання злочинам та можливостям оцінки ефективності цієї діяльності [2, с. 72].

Нам імпонує думка Г. П. Жаровської, яка вважає, що «основним методом дослідження організованої злочинності є історичний метод, оскільки саме він передбачає розгляд об'єктивного процесу розвитку об'єкта, реальної його історії з усіма поворотами й особливостями. Це є певним способом відтворення в мисленні історичного процесу становлення організованої злочинності» [3, с. 124].

Особливе місце в кримінологічних дослідженнях організованої злочинності займають конкретно-соціологічні методи, тобто методи вивчення соціальних явищ в їх конкретному прояві в конкретних умовах місця і часу. Цей комплекс методів включає такі критерії:

- вивчення документів;
- спостереження (внутрішнє та зовнішнє);
- експеримент.

Досліджуючи організовану злочинність у фінансовій системі, слід мати на увазі, що учасники організованих злочинних угруповань характеризуються сукупністю взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, багатоступеневою системою управління, високим рівнем конспірації та захисту за допомогою корупційних зв'язків.

Аналізуючи різні думки вчених з даного питання, можемо зазначити, що під час дослідження організованої злочинності у фінансовій системі слід використовувати такі методи пізнання:

1. Сходження від абстрактного до конкретного. Цей метод пізнання передбачає певний рівень теоретичної бази досліджуваного, висування гіпотез, використання теоретичних понять та уявлень, абстрактне мислення.

2. Гіпотеза. Даний напрямок методологічного дослідження проводить пошук, акцентує увагу на учасників організованих злочинних угруповань, на тих чи інших моментах їх злочинної дійсності, дозволяє цілеспрямовано вести вивчення.

3. Системно-структурний аналіз. Нині все частіше говорять про системний рух, який включає поряд із системним підходом загальну теорію систем, системний аналіз, філософське осмислення системності світу тощо.

4. *Історичний метод; порівняння.* Направлений на вивчення організованої злочинності у фінансовій системі в історичному розрізі.

5. *Динамічні та статистичні методи.* Даний метод допомагає порівнювати організовану злочинність у фінансовій системі у різних державах, у різних регіонах держави, кримінальних осіб різної статі, віку, соціального становища тощо.

Від використовуваних методів залежать результати досліджень, глибина проникнення закономірності злочинності та її детермінації. Надійна методика необхідна і при вирішенні проблем організації боротьби зі злочинністю, оцінки ефективності вживаних запобіжних, правоохоронних та інших заходів.

Отже методичний підхід до вивчення організованої злочинності у фінансовій системі як соціального явища не відкидає, наприклад, причинно-наслідкового пояснення конкретного злочину чи його групи, а доповнює кримінологічне досліджень, наповнює її новим змістом. У різних підходів різні завдання та, відповідно, різні методи їх вирішення.

Необхідно також підкреслити, що методологічне дослідження організованої злочинності у фінансовій системі допоможе визначити загрози національній безпеці й запропонувати засоби їх нейтралізації. Поваж як проблема коректної й адекватної ідентифікації загроз національній безпеці України, визначення джерел загроз, сфери їх походження, масштабів їх можливих наслідків і є одним з головних завдань кримінологічного дослідження.

Література:

1. Оболенцев В. Ф. О 21 Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні : монографія. Х.: Юрайт, 2016. 116 с.
2. Кримінологія: академічний підручник / Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Топчий В. В. та ін.: за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Чернівці: Технодрук, 2020. 336 с.
3. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія : моног. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т, 2018. 568 с.

ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД – КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Ващенко Олексій Андрійович

аспірант, Приватний вищий навчальний заклад

«Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3779

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про національну безпеку України» Збройні Сили України є військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України, у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, посилення охорони державного кордону України та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні [1].

Військове формування, згідно з положеннями ст. 1 Закону України «Про оборону України», – це створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій [2].

При цьому ст. 12 зазначеного Закону встановлює, що участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також відповідні правоохоронні органи.

Під час дії воєнного стану до участі у прикритті державного кордону України, ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України відповідними органами військового управління Збройних Сил України залучаються визначені у встановленому порядку прикордонні загони та/або загони морської охорони Державної прикордонної служби України [2].

Отже, до інших військових формувань, на нашу думку, можна віднести Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Службу зовнішньої розвідки України.

Ключовим, на нашу думку, під час розслідування перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань є саме вказівка в Кримінальному кодексу України на поняття «особливий період», який відповідно до ст. 1 «Про оборону України» є періодом, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [2].

Крім того, на думку деяких науковців, такий період:

1) впливає на різні суб'єкти: громадян, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій – та їхню діяльність;

2) визначає особливий порядок організації і штати військових формувань як у військовий час;

3) охоплює період (а) проведення мобілізації (крім цільової), (б) введення воєнного стану, (в) частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [3, с. 142].

Отже, можна зробити висновок, що перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань буде мати ознаки кримінального правопорушення, передбаченого КК України, лише у випадку його вчинення в особливий період.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n146> (дата звернення: 28.01.2024).
2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#n138> (дата звернення: 28.01.2024).
3. Ясиновський П. Особливий період (ст. 114-1 КК України). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 141-144.

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ Ч. БЕККАРІА, ВИКЛАДЕНІ У ПРАЦІ «ПРО ЗЛОЧИНИ ТА ПОКАРАННЯ»

Толкач Анжеліка Миколаївна
старший викладач кафедри кримінології та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0000-0001-6776-1187

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3787

Актуальність теми. Побачити народження нового способу мислення і світовідчуття, вловити мить, коли елементи нового стають частиною культури і починають змінювати і перетворювати її – ось, мабуть те, що є важливим для кожного дослідника. Подібним феноменом, пов'язаним з народженням нового ідеалу і його поширенням по всій Європі у XVIII ст., стала праця Чезаре Беккарія «Про злочини та покарання». Він заслужено вважається реформатором тоді існуючого кримінального права, кримінального процесу та кримінології, адже після виходу у світ даної роботи багато законодавців почали реформувати норми законодавства, оскільки будь-яке суспільство вимагає змін і всі ці зміни були чітко викладені та обґрунтовані правником.

Метою дослідження є аналіз наукових поглядів Ч. Беккарія, викладених у праці «Про злочини та покарання».

Робота Ч. Беккарія «Про злочини та покарання» була опублікована 1764 р., і була десятки разів видана, перекладена і перевидана як в Італії, так і за її межами. Оригінальність бачення мислителя, його новітні наукові погляди набули нечуваної популярності і вважалися реформаторськими у той час. Праця Ч. Беккарія складається із 46 параграфів, серед яких були наступні: походження покарань; право покарання; тлумачення законів; співрозмірність між злочинами і покараннями; мета покарань; про тортури; насилля; м'якість покарань; про науки; про смертну кару; як попереджати злочини; влада; виховання; про помилування.

Із цього переліку можна побачити, що перелік питань, які розглядає автор у своїй праці, є надзвичайно широким, енциклопедичним. Ідеї Беккарія мали значний резонанс не лише у науковій сфері. Більшість монархів прагнули реалізувати їх на практиці. У певній мірі ідеї Беккарія були реалізовані у Французькому кримінальному кодексі 1791 р.

Ч. Беккарія у своїй праці пропонує провести реформу кримінального права, чітко та аргументовано дає рекомендації законодавцю. Він прагнув досягнення більшого щастя для більшої кількості людей; відстоює справедливі та точні кримінальні закони, протестує проти таємного кримінального судочинства і проти занадто жорстоких покарань. Ч. Беккарія вимагав відмовитись від права віднімати життя людей через смертну кару. Суворість покарання повинна залежати від тяжкості злочину: «Справжнім мірилом злочинів є шкода, заподіяно ними суспільству. Це одна з тих очевидних істин для пізнання якої не потрібно ні квадрантів, ні телескопів і яка доступна будь-якому пересічному розуму» [1, с. 89].

У книзі також розглядається широке коло проблем соціально-правового характеру, що супроводжуються глибоким аналізом, узагальненнями та висновками філософсько-етичного і правового характеру. Однак все ж основна увага приділяється проблемам злочинів і покарань, кримінальній юстиції та кримінального правосуддя [2, с. 232]. В своїй праці італійський філософ прагнув обґрунтувати реформи в законодавстві та в самому судовому процесі, Він виступав за обмеження феодального свавілля та судового беззаконня, а також в цілому виступав проти жорстокості та деспотизму. Саме тому його називають представником гуманізму та демократичних принципів [3, с. 3].

Головними принципами кримінально-правових поглядів Ч. Беккарія є принципи законності, гуманізму і справедливості. В основу філософської кримінально-правової парадигми Ч. Беккарія щодо принципу законності покладена теорія Ш. Л. Монтеск'є стосовно поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Ці влади, в його баченні, не повинні ніколи здійснюватися одними і тими ж державними органами.

Вся діяльність державних органів щодо здійснення кримінального правосуддя має ґрунтуватися виключно на законі, що дасть змогу ефективно протидіяти жахливим зловживанням, характерним для феодального середньовіччя, які «ставлять підсудного в залежність від пристрастей і слабостей судді, від його ставлення до потерпілого». Інтереси окремої людини підпорядковуються загальному благові, що дасть змогу реалізувати один з головних постулатів Ч. Беккарія: можливо більше щастя для можливо більшої кількості людей [4, с. 39].

Будучи послідовним противником судового свавілля, Ч. Беккарія наголошував на тому, що виключно закони можуть встановлювати діяння, які є злочинами, і визначати види і розміри (строки) покарань. Вирішення цих питань ні в якому разі, під жодним приводом, не повинне належати до компетенції судді. Суддям, при здійсненні кримінального правосуддя, слід керуватися буквою закону, а не його духом, бо це ставить в залежність підсудного не від волі суверена (монарха), а від пристрастей і слабкостей суддів.

На погляд Ч. Беккарія, якщо тлумачення законів – зло, то їх темність, неясність, що зумовлюють необхідність їх тлумачення, є не меншим злом. Чим більше буде людей, котрі розуміють і читають «священну книгу законів», тим менше буде злочинів, оскільки цілком очевидно, що неосвіченість і відсутність ясної уяви про покарання сприяє необмеженості пристрастей [5, с. 102].

Стосовно поняття злочину Ч. Беккарія займав однозначну позицію: кримінальному переслідуванню підлягають лише діяння людей, а не їх слова. Класифікація злочинів, згідно з принципом пріоритетності загального блага, виглядає складають злочини, що являють собою протиправні дії чи утримання від дій, які закон заборонив громадянину з огляду так, що найбільш небезпечними злочинами, на погляд правника, є злочини, котрі загрожують «знищенню безпосередньо самого суспільства

чи того, хто це суспільство уособлює». Далі йдуть посягання на особисту безпеку громадян, їх майно чи гідність. В їх числі посягання на життя та свободу громадян є найтяжчими серед цих злочинів. До цього ж ряду віднесені вбивства та крадіжки. Третю групу на те, що ці діяння являють собою загрозу для суспільного блага [6, с. 3].

Дуже ясною була позиція Ч. Беккарія щодо покарання: по-перше співрозмірність покарання вчиненому злочині. Покарання має відповідати тяжкості вчиненого злочину, виходячи з загальної користі для суспільства. Тому, вважав він, необхідно виробити чітку загальну «драбину злочинів і покарань» – умовний каталог, шкалу злочинів і покарань на основі принципу тяжкості вчинюваних злочинів. Тим самим обґрунтовувалася ідея диференціації та індивідуалізації покарання.

На його думку, доцільним є застосування таких покарань: 1) рабська праця на суспільство, яка повинна призначатися за крадіжку; 2) у випадку, коли крадіжка супроводжувалась насильством – додатково тілесні покарання; 3) ганьбування, громадський осуд (за особисті образи); 4) удари палицею, тримання в кайданах, куди закривати засудженого на пожиттєве рабство (за найбільш тяжкі злочини); 5) вигнання (щодо осіб підозрюваних у вчиненні особливо тяжких злочинів, вину яких повністю не доведено).

Ч. Беккарія заперечував смертну кару як несправедливий, даремний і безглуздий вид покарання, вважаючи, що це війна держави з громадянином. Вона не є і не може бути правом. Він палко закликав європейських монархів негайно скасувати смертну кару [7, с. 222].

По-друге, негайність покарання. Покарання має призначатися якнайшвидше після вчинення злочину. Чим швидше настає покарання за вчинений злочин і чим ближче воно до нього, тим справедливішим і ефективнішим воно буде. По-третє, суворість покарання повинна відповідати рівневі розвитку нації. Не повинні допускатися надмірно суворі, жорстокі покарання. По-четверте, він відстоював принцип рівності покарання для всіх без винятку громадян, незалежно від їх соціального стану. По-п'яте, ним чітко була сформульована мета покарання: спеціальне та загальне попередження вчинення злочинів. По-шосте, важливе значення має попередження вчинення злочинів поряд із застосуванням кримінально-правових засобів проти злочинності. У цьому

зв'язку слід обмежити кількість діянь, які визнаються караними кримінальним законом [8, с. 179].

Прогресивною позицією Ч. Беккарія було те, що він розумів, що поширенню злочинності може ефективно протидіяти просвітницька та виховна діяльність. Знання та повага громадян до кримінального закону – важлива запорука протидії поширенню злочинності. Крім цього, кримінальний закон в цивілізованому суспільстві має ґрунтуватися, черпати свою силу з норм моралі, відповідати природі людини [4, с. 42].

Висновки. Підбиваючи підсумки можна з упевненістю зазначити, що кримінально-правові погляди Ч. Беккарія справили значний вплив на розвиток світової кримінально-правової думки, а його ідеї знайшли відображення і в чинних ККУ, КПК України та інших європейських кодексах.

До ефективних засобів боротьби зі злочинністю науковець відносив: якість, чіткість, зрозумілість і доступність законів; публічність і неминучість покарання; подолання сваволі в діяльності влади; виховання у людей поваги до закону замість страху перед владою.

Наукова спадщина Ч. Беккарія має фундаментальне значення для формування доктрини сучасної кримінальної процесуальної політики України. А його знаменита теорема, яка вимагає, «...щоб покарання не було насильством одного чи багатьох над окремим громадянином, воно повинне неодмінно бути публічним, негайним, необхідним, найменшим з можливих за даних умов, домірним злочину, встановленим в законах» навіть через два століття не втратила своєї актуальності.

Література:

1. Беккарія Ч. О преступлениях и наказаниях: пер. с итал. М. Ісаєва К.: Ін Юре. 2014. 240 с.
2. Панов М. І. Чезаре Беккарія і його славнозвісний трактат «Про злочини та покарання» (до 250-річчя опублікування). *Право України*. 2014. № 9. С. 226-244.
3. Максименко В. В. Погляди Чезаре Беккарія в порівнянні з національним законодавством. Наука онлайн. 2020. №3. С. 1-15.
4. Грищук В. К. Кримінально-правові погляди Чезаре Беккарія: злочин і покарання. Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової

доктрини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. С. 38-43.

5. Кононов І. Ф. Чезаре Беккарія як теоретик справедливості. Еволюція уявлень про злочини і покарання у суспільно-правовій думці (до 250-річчя праці Чезаре Беккарія «Про злочини та покарання»): зб. наук.-практ. матеріалів. Харків: Золота миля, 2014. 260 с.

6. Мельничук Н. Ю. Поняття «злочин» та «покарання» у трактування Чезаре Беккарія в контексті ідей просвітництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1-10.

7. Ющик О. І. Основні концепції покарання Чезаре Беккарія. Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. С. 220-224.

8. Загурський О. Б. Вплив наукових поглядів Чезаре Беккарія на формування кримінальної процесуальної політики Європи. Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. С. 177-180.

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

ПОНЯТТЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Новик Богдан Володимирович

аспірант юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник: Греца Ярослав Васильович

професор, доктор юридичних наук, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3803

Інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання є надважливим чинником для економічного зростання, створення нових робочих місць, впровадження нових технологій та інновацій тощо, а також важливим елементом міжнародної фінансової та економічної співпраці.

Вагомого значення іноземне інвестування, його державне регулювання набувають у контексті інтеграції України до Європейського Союзу, підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що позитивно позначається на здійсненні інвестиційної діяльності. Дослідження особливостей державного регулювання іноземних інвестицій в Україні є необхідним й актуальним, оскільки саме на підставі його вивчення та аналізу можна розробити науковий фундамент для виявлення окремих шляхів удосконалення законодавства в цій сфері. Розробка та удосконалення законодавства щодо інвестиційної діяльності є ще більш актуальним в умовах воєнного стану, коли іноземні інвестиції дуже необхідні для підтримання економіки України.

Варто зазначити, що розвитку міжнародному інвестиційному співробітництву, тенденціям у міжнародно-правовій сфері щодо іноземних інвестицій, а також інвестиційній політиці в цілому, присвячено наукові дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема праці Вінник О., Вознесенської Н., Гаврилюк О., Воробійової І.,

Литвин Я., Лукач І., Маглаперідзе А., Мосейчук Д., Поєдинок В., Говорушка Т., Притики Ю., Резнікової В., Са- зонця І., Сімсон О., Семерака О., Федорової В., Чернишової Л., Шевченко О., Щербини В. та інших науковців.

Юридичний зміст поняття «іноземні інвестиції» полягає в законодавчому закріпленні його видів, сутності, сфери застосування, правових форм їх здійснення. Істотною умовою інвестиційної діяльності є мета з якою вони залучаються. Вона визначається суб'єктивним господарсько-правовим інтересом інвестора-нерезидента: задоволенні власних матеріальних потреб чи отриманні певного корисного ефекту, в чому і полягає інвестиційна потреба. Корисний ефект може бути як соціальним, тобто загальнозначущим, так і важливим лише для одного суб'єкта - інвестора або іншої особи [1].

Важливо розглянути поняття “іноземних інвестицій” з точки зору трактування в національному законодавстві; відповідних положень міжнародного права та позицій вчених.

Українське законодавство містить цілу низку нормативно-правових актів, що регулюють сферу інвестиційних відносин та/або стосуються інвестиційних відносин. Серед іншого, Закон України “Про інвестиційну діяльність”, Закон України “Про режим іноземного інвестування”, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Господарський кодекс України.

Закон України «Про інвестиційну діяльність», який є основоположним документом у сфері інвестиційної діяльності, прямо не визначає поняття «іноземні інвестиції», але регламентує, що інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється бажаний прибуток (доход) або досягається певний соціальний ефект [2].

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» передбачає схоже визначення та зазначає, що іноземні інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються господарюючими іноземними суб'єктами в об'єкти, які розташовані на території України, у результаті чого утворюється прибуток (дохід) або досягається бажаний соціальний ефект [3].

Більша частина чинних нормативно-правових актів України визначають іноземні інвестиції через родові поняття “цінностей”. В законодавстві було зроблено акцент саме на матеріальній складовій такої діяльності, що певним чином обмежує правову природу інвестиційних відносин.

Вважаємо за необхідне також розглянути деякі іноземні нормативно-правові акти, що надають визначення терміну “іноземні інвестиції”, беручи до уваги, що міжнародні договори становлять невід’ємну частину національного законодавства.

Міжнародний валютний фонд тлумачить поняття “іноземні інвестиції” як вкладення, що здійснюються нерезидентами в іншу державу з метою розширення господарських виробничих процесів підприємства, імпорту товарів та послуг в країну базування або для експорту в інші країни. При цьому контроль управління над підприємствами належить інвестору, а самі інвестиції виступають у ролі акціонерного капіталу [4].

Стосовно доктринальних напрацювань, науковці розглядають поняття «іноземні інвестиції» з різних підходів.

Такі дослідники як І. Л. Сазонець та В. А. Федорова [5] наголошують на тому, що “зовнішні інвестиції” складаються з майна, майнових прав, інтелектуальних та інших цінностей, що належать особі на праві власності або іншому праві; завжди мають грошову оцінку; інвестуються у дозволений законом об’єкт господарської діяльності для одержання певної вигоди у вигляді отримання прибутку або досягнення бажаного соціального ефекту [6].

Вчений А. С. Маглаперідзе тлумачить поняття “іноземні інвестиції” як економічну категорію широкого застосування, яка є основним інструментом формування мікро- та макроекономічних пропорцій і визначає темпи економічного росту [7].

С. М. Лісніченко тлумачить поняття “іноземні інвестиції” через капітальні вкладення у сферу матеріального виробництва, які здійснюються іноземними суб’єктами підприємницької діяльності у вигляді високотехнологічного обладнання, засобів виробництва, валютних коштів, прав промислової й інтелектуальної власності, за рахунок яких досягається суспільно-корисний ефект та створюється прибуток [8].

Вчений М. І. Крупка у своїх працях визначає, що іноземними інвестиціями є вкладення, які забезпечують приріст основного капіталу та створюють новий капітал [9].

Таким чином, незважаючи на відсутність єдиного підходу до визначення правової суті поняття “іноземні інвестиції”, їм притаманні певні риси, які відрізняють їх від інших видів господарських операцій. До таких можна віднести наступні: роблять державу конкурентоспроможною, формують нові робочі місця, розширюють можливості для виходу національного бізнесу на світовий ринок, збільшують виробничі потужності, сприяють технологічним впровадженням.

Список використаної літератури:

1. Семерак О.С. Правове регулювання та захист іноземних інвестицій (за законодавством України, Угорщини, Польщі та Словаччини) / О.С. Семерак // Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації. – Ужгород, 2000. – 164 с.
2. Про інвестиційну діяльність: закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
4. Кравців В.С. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації: монографія / В.С.Кравців, М.І. Мельник, В.Б. Антонов. – Львів: ІРД НАН України, 2011. – С. 22-23.
5. Сазонець І.Л. Інвестування: міжнародний аспект: навч. Посібник / І.Л. Сазонець, В.А. Федорова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 112.
6. Гамбург І.А. Наукове обґрунтування та законодавче закріплення поняття «іноземна інвестиція» / І.А. Гамбург // Держава та регіони. Серія: Право. – 2016. – № 1. – С. 81.
7. Маглаперідзе А.С. Інвестиційний менеджмент / А.С. Маглаперідзе. – Донецьк: Норд-Пресс, 2007. – С. 90.
8. Лісніченко С.М. Фінансово-правове регулювання іноземного інвестування в Україні (за законодавством України, ЄС та США): автореф., канд. юр. наук: 12.00.07 / С.М. Лісніченко. – К., 1999. – С. 14.
9. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: монографія / М.І. Крупка. – Львів: Видавн. центр Льв. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2001. – С. 24.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ КОНСАЛТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Чуєнко Анна Михайлівна

*студентка III курсу Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Науковий керівник: Пацурія Ніно Бондовна

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
економічного права та економічного судочинства*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3797

Проблемним аспектом, що підлягає дослідженню за науковим напрямом «організація та управління консалтинговою діяльністю», перш за все, слід визнати відсутність легальної дефініції «консалтингова діяльність» в чинному законодавстві України.

Натомість, у доктрині господарського права «консалтингова діяльність» визначається як врегульований нормами права вид господарської діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами господарювання на професійній основі та полягає у наданні консультаційної послуги замовнику за плату, на підставі договору [1, с. 65].

До того ж, варто наголосити, що консалтинг не виділяють як окремий вид діяльності за КВЕД, оскільки він охоплює різні сфери (такі як економічний, митний, управлінський консалтинг тощо) і чітко не відноситься до однієї галузі економіки. Тоді як КВЕД є класифікацію видів господарської діяльності за галузевим принципом [2].

Отже, викладене доводить, що ключовою проблемою, що поглинає наведені вище, є питання правового регулювання організації та управління консалтинговою діяльністю в Україні.

Так, згідно до ст. 5 Господарського кодексу України правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів

господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів [3].

Відповідно до наведеної норми основними видами регулювання консалтингової діяльності мають бути її *державне регулювання та саморегулювання*. Вони є взаємопов'язаними, де перше виступає загальним базисом на якому ґрунтується друге (індивідуалізоване).

Державне регулювання – це форма державного впливу на консалтингову діяльність шляхом встановлення певних «правил гри» для суб'єктів її здійснення. Завдяки цим правилам забезпечуються належні умови даного виду господарської діяльності, зокрема створюються межі втручання держави у саморегулювання.

Тоді як, *саморегулювання* визначається як самостійна діяльність суб'єктів консалтингової діяльності, яка полягає у встановленні правил і норм, що регламентують відносини на всіх стадіях консалтингового процесу без втручання держави.

Отже, в Україні існує проблема з відсутності спеціального нормативно-правового регулювання консалтингової діяльності як окремого виду підприємницької діяльності. Така ситуація склалася тому, що консалтинг є багатогранною категорією, яка включає в себе різні види консультивання, рівні його проведення та сфери здійснення [1, с. 89]. Тому вбачається досить складним прийняття одного нормативно-правового акту, який би врегулював всі специфічні риси, притаманні такій діяльності [1, с. 89].

У дисертації “Правове регулювання консалтингової діяльності” її авторка, Лишенюк В. К. зазначає, що “беручи до уваги різноманітність видів консалтингової діяльності недоцільним є прийняття окремого закону про консалтинг” [1, с. 101]. Вона вказує, що необхідно закріпити поняття “консалтингова діяльність” та принципи її здійснення в Господарському кодексі, тоді як певні види консалтингової діяльності варто регулювати в окремих нормативно-правових актах [1, с. 101].

В якості окремого актуального напрямку дослідження, слід вказати на проблему правового регулювання військово-консалтингової діяльності. Зокрема, у 2020 році до Верховної Ради України було подано законопроект “Про військово-консалтингову діяльність” № 3005, в якому визначаються поняття, правові засади організації, порядок діяльності та створення суб'єктів військово-консалтингової діяльності, що здійснюють

надання послуг військового або охоронного характеру, а також права і обов'язки, гарантії соціального та правового захисту їх учасників, засновників та персоналу. На даний момент законопроект перебуває на стадії опрацювання в комітеті.

Варто зазначити, що недостатність нормативного регулювання консалтингу негативно відображається на перспективах його існування та розвитку. Наприклад, може призвести до незахищеності споживачів консалтингових послуг. Відсутність встановлених законом вимог до суб'єкта надання послуг призводить до зниження їх якості. Також, непоодинокими є ситуації, коли за неякісну послугу її надавач не несе жодної відповідальності перед клієнтом.

Щоб уникнути подібних ризиків, я вважаю, необхідно запровадити перевірку суб'єктів здійснення консалтингової діяльності (консультантів) щодо визначення їх кваліфікації відповідною інституцією. На мою думку, видача сертифікатів або проведення атестації як легалізація професійного консультування може виступати гарантом високої якості консультаційних послуг. Щодо органу, який проводить сертифікацію, то це має бути недержавна (саморегульована) організація ринку консалтингових послуг України, якій було б делеговано дану функцію законодавцем.

Консалтингова діяльність не ліцензується й не регулюється спеціальним способом [4, с. 59]. Для розвитку ринку консалтингових послуг необхідне функціонування професійних саморегульованих організацій, об'єднань гравців ринку [4, с. 59]. У сфері консалтингу в Україні існують численні професійні асоціації, зокрема АП «Асоціація консалтингових фірм», Всеукраїнська асоціація «Укрконсалтинг», тощо. Одним із їх завдань є створення та розповсюдження стандартів професійної етики та практики у взаємодії з клієнтами, а також забезпечення сертифікації та професійного вдосконалення консультантів.

Як зазначалося вище, актуальною сьогодні є видача сертифікатів консультантам відповідною організацією за законодавчо закріпленими стандартами. Відсутність регламентації в нормативно-правових актах призводить до їх стихійного формування, що в свою чергу знижує якість надання послуг і фактично дозволяє здійснювати консультування спеціалісту будь-якого рівня.

Отже, необхідним вбачається створення нормативно-правової бази щодо організації та управління консалтинговою діяльністю, з посиленням

кластеру саморегулювання. Також, спеціального органу, який би контролював здійснення консалтингової діяльності як окремого виду підприємництва.

Література:

1. Лишенюк В. К. Правове регулювання консалтингової діяльності : дис. ... д-ра філософії. Київ, 2023. 228 с.
2. Поєдинок В. В. Інвестиційна діяльність як вид господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 131-135.
3. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 07.02.2024).
4. Гонтарєва І.В. Консалтингові послуги в сфері підприємництва. Харків: ХНЕУ, 2016. 136 с.

**ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ У МЕТАВСЕСВІТІ**

Свердліченко Валентина Павлівна

кандидат юридичних наук, старший викладач

кафедри цивільно-правових дисциплін

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ORCID: 0000-0002-1256-794X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3783

Сучасне життя майже кожної людини характеризується його максимальною цифровізацією та поступовим переходом до інших реалій життя, а саме до віртуального життя, одним з ключових центрів якого може стати Метавсесвіт (Metaverse). Бурхливий розвиток інформаційних технологій, Інтернету, соціальних мереж та інших засобів комунікації призвели до того, що люди можуть взаємодіяти між собою без прив'язки до конкретного географічного місця. Таке спілкування є доволі зручною комунікацією, що дозволяє витратити менш зусиль, часу та навіть коштів на відміну від взаємодії людей у реальному житті.

Після пандемії COVID-19 світ перейшов до онлайн спілкування, до дистанційної роботи та освіти, однак, із часом, можливості ZOOM та інших онлайн платформ для спілкування та відеоконференцій вичерпали себе, людство почало вимагати більших можливостей від такого спілкування.

The Converstation – мережа некомерційних засобів масової інформації під час дослідження метавсесвіту зазначала, що метавсесвіт – це мережа постійно включених віртуальних середовищ, у яких багато людей можуть взаємодіяти один з одним та з цифровими об'єктами за допомогою своїх віртуальних зображень – аватарів. Вперше слово метавсесвіт використав письменник-фантаст Ніл Стівенсон у романі «Лавина» (1992). Так він назвав віртуальний світ, у якому головний герой, Хіро Протагоніст, спілкується, робить покупки та перемагає ворогів

реального світу за допомогою свого аватара. Але виникла ця концепція ще до «Лавини» як «кіберпростір» у новаторському романі Вільяма Гібсона «Нейромант» (1984) [1; 2].

Офіційного визначення метавсесвіту на даний момент у світі немає, однак науковці, письменники, експерти, журналісти намагаються надавати власні визначення цьому явищу. Вважаємо, що під Метавсесвітом можна розуміти особливий віртуальний простір, створений комп'ютерними технологіями, в якому користувачі можуть взаємодіяти між собою, між різноманітними цифровими об'єктами та цифровим середовищем завдяки створеним аватарам – віртуальним цифровим зображенням. Метавсесвіт можна назвати копією реального світу, але у віртуальному просторі, де поєднуються сучасні технології, віртуальна та доповнена реальності, тримірна графіка, штучний інтелект, соціальні мережі, а також інші передові інноваційні технології.

Як зазначають дослідники, концепція метавсесвіту проста: людина занурюється у симуляцію за допомогою шолома чи окулярів віртуальної, доповненої чи змішаної реальності. Користувач взаємодіє з іншими аватарами, а набір дій обмежується лише фантазією. Відчуття присутності та відтворення реального досвіду – ключові фактори для метавсесвіту. Тому важливу роль відіграють гарнітури віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності для відстеження рухів: вони допомагають створювати реалістичні образи. VR орієнтований створення віртуального світу, окремого від фізичного простору. У свою чергу, AR додає до фізичної реальності віртуальні елементи [5]. Однак, експерти зауважують, що будь-хто може отримати доступ до метавсесвіту через свої персональні комп'ютери. Наприклад, клієнти можуть створювати свої аватари та отримувати доступ до метавсесвіту в Decentraland (один з існуючих Метавсесвітів; віртуальний світ) на екрані без гарнітури VR [6].

За задумом у Метавсесвіті людина через свій цифровий аватар зможе працювати, навчатися, ходити до школи, купувати та продавати різноманітні цифрові речі, грати, відвідувати музеї, галереї, концерти, навіть інші країни. Те, що ми робимо у звичайному житті, ймовірно зможемо робити й у віртуальному світі. Таке потенційне «перенесення» реального життя у віртуальний простір може спричинити виникнення різноманітних за своїм характером правовідносин. Вважаємо, що окреслені потенційні відносини можна поділити на приватно-правові

та публічно-правові в залежності від суб'єктів, які в них фігурують та в залежності від самого змісту цих правовідносин.

До приватно-правових відносин можна віднести договірні відносини, що виникають між власниками платформ, на яких розміщений Метавсесвіт та безпосередніми користувачами щодо умов та правил користування платформою, щодо політики конфіденційності тощо.

Також до приватно-правових відносин, що можуть виникнути в Метавсесвіті можна віднести різноманітні авторські договори, які укладаються між власниками платформи та особами (фахівцями), які створюють на них певний контент (будують, малюють, конструюють все навколишнє середовище Метавсесвіту).

Окрім того, якщо в Метавсесвіті можна продавати та купувати певні віртуальні об'єкти за цифрові гроші, то ймовірно ці правовідносини також можна віднести до приватно-правових. Так, наприклад, віртуальна NFT земля – це цифрова земля, що належить власнику на платформі метавсесвіту. Популярні NFT проекти пов'язані із володінням землею включають Decentraland, The Sandbox та Axie Infinity. NFT підходять для надання прав власності на землю, оскільки кожен із них унікальний і легко доводить цифрове право власності. Можна використовувати NFT землю для реклами, спілкування, ігор та роботи, а також для інших цілей. Землевласник зазвичай може використовувати свою ділянку для розміщення, демонстрації онлайн-контенту, або отримання переваг у грі [5].

До публічно-правових відносин можна віднести регулювання державою чи міжнародними організаціями простору Метавсесвіту через створену нормативно-правову базу. Питання правового регулювання Метавсесвіту є доволі складним та таким, що потребує координацію зусиль не тільки юристів, а й філософів, технологів, експертів та вчених різних галузей знань. Сюди ж можна віднести контроль за безпекою та конфіденційністю в Метавсесвіті, а також питання оподаткування.

Також слід зауважити, якщо в Метавсесвіті виникатимуть відносини, пов'язані з наданням та отриманням послуг, які, доречі, вже мають місце (розважальні, просвітницькі, освітні послуги тощо), тоді державні органи матимуть змогу встановлювати певні правила для захисту прав споживачів у віртуальному просторі.

Окрім того до публічно-правових відносин в Метавсесвіті можна віднести наступну діяльність деяких сучасних держав. Так, Барбадос стане першою країною, яка відкриє власне посольство у метавсесвіті. Влада Барбадосу хоче не тільки визнати метавсесвіт на законодавчому рівні, а й отримати віртуальну нерухомість для власних потреб. Уряд передбачає запуск проєктів із придбання нових «ділянок» і розробку структури посольств і консульств у метавсесвітах. Барбадоські дипломати збираються надавати низку інноваційних послуг, наприклад, видавати електронні візи або відкривати шлюзи, завдяки яким користувачі зможуть «телепортувати» свої аватари між цифровими світами [6]. У 2022 році влада ОАЕ анонсувала стратегію Dubai Metaverse, спрямовану на розбудову метавсесвіту. У першу чергу вона стосується таких індустрій, як державні служби, освіта, туризм, нерухомість та ритейл. У 2021 році Південна Корея анонсувала цифрового двійника Сеулу Metaverse Seoul. А вже у січні 2023 року влада столиці Південної Кореї відкрила цей метавсесвіт для перших користувачів. Зараз у ньому можна прогулятися частиною міста та скористатися деякими державними послугами [7].

Отже, стрімкий розвиток віртуального життя у Метавсесвіті спричиняє виникнення різноманітних за своїм характером правовідносин, які за суб'єктним складом та за змістом можна поділити на приватно-правові та публічно-правові відносини. Вказані приклади приватно-правових та публічно-правових відносин у Метавсесвіті не є вичерпними, адже розвиток та розбудова Метавсесвіту набирають своїх обертів та постійно розвиваються, тим самим створюючи поле для виникнення нових правовідносин.

Література:

1. What is the metaverse? 2 media and information experts explain. The Conversation: web site. URL: <https://theconversation.com/what-is-the-metaverse-2-media-and-information-experts-explain-165731> (дата звернення: 30.01.2024).
2. Метавсесвіт: що це та коли він з'явиться? Український спектр: веб-сайт. URL: <https://uaspectr.com/2021/11/09/metavsesvit-shho-tse/> (дата звернення: 30.01.2024).

3. Як працює метавсесвіт: гайд для тих, хто хоче розібратися в темі. Український спектр: веб-сайт. URL: <https://uaspectr.com/2022/02/11/yak-pratsyuue-metavsesvit/> (дата звернення: 30.01.2024).
4. The metaverse offers challenges and possibilities for the future of the retail industry. The Conversation: web site. URL: <https://theconversation.com/the-metaverse-offers-challenges-and-possibilities-for-the-future-of-the-retail-industry-194317> (дата звернення: 30.01.2024).
5. Що таке віртуальна NFT земля у метавсесвіті? Binance Academy: веб-сайт. URL: <https://academy.binance.com/uk/articles/what-is-nft-virtual-land-in-the-metaverse> (дата звернення: 31.01.2024).
6. Барбадос відкриє посольство у метавсесвіті та "телепортуватиме" туди своїх громадян. Фокус: веб-сайт. URL: <https://focus.ua/uk/digital/498212-barbados-otkroet-posolstvo-v-metavselennoy-i-budet-teleportirovat-tuda-svoih-grazdan> (дата звернення: 01.02.2024).
7. Ближче ніж здається: як країни Азії планують своє майбутнє у метавсесвіті. Mind.ua: веб-сайт. URL: <https://mind.ua/openmind/amp/20262421-blizhche-nizh-zdaetsya-yak-krayini-aziyi-planuyut-svoe-majbutne-u-metavsesviti> (дата звернення: 01.02.2024).

**СЛУЖБА БЕЗПЕКИ ОУН, УПА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ
ДИСКУРС (ВИБРАНІ АСПЕКТИ)**

Ухач Василь

кандидат історичних наук, доцент

кафедри теорії права та конституціоналізму,

Західноукраїнський національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3802

Специфіка стратегії і тактики антирадянського руху опору у післявоєнний період зумовила особливу роль структур Служби Безпеки Організації українських націоналістів (бандерівців) (далі – СБ ОУН(б)), яка, за визначенням Д. Веденєєва, «... забезпечувала впровадження у життя основних схем діяльності підпілля ОУН» [1, с. 181]. Оформившись як «окремий організаційний апарат» реферантури СБ мали окремі лінії зв'язку та плани роботи, займаючи особливе місце в системі підпілля [1, с. 175].

Слід наголосити, що діяльність СБ ОУН(б), розвідувальної служби Української повстанської армії (далі – УПА) у їх післявоєнному протиборстві з комуністичною владою та її карально-силовими структурами є достатньо повно вивченою в сучасній українській історіографії. Ця наукова тематична лакуна чи не найповніше представлена монографічними працями, зокрема, одного з авторитетних українських істориків Д. Веденєєва, який у співавторстві з В. Єгоровим [2, с. 485-503] та Г. Биструхіним [3] одними з перших на ґрунтовній джерельній базі з архіву СБ та його регіональних відділень розкривають діяльність СБ ОУН(б). Дослідженню діяльності одного з організаторів та керівників СБ ОУН(б) Миколі Арсеничу присвятили монографічне дослідження О. Іщук та В. Огороднік [4]. На основі опрацьованих архівних матеріалів дослідники резюмують, що «діяльність СБ не була безсистемною, безглуздо жорстокою, як про це писали радянські пропагандистські видання. Вона була добре організована, регламентована

чіткими інструкціями та вказівками, які затверджував особисто М. Арсенич та інші підпорядковані йому працівники» [5, с. 286].

Історико-краєзнавчий дискурс діяльності СБ ОУН(б) на Волині здійснив Я. Антонюк [6]. Автор акцентував увагу на передумовах становлення, періодизації, еволюції діяльності СБ ОУН(б). Прагнувши подати об'єктивну картину діяльності оунівської спецслужби автор визнає її однією з найвпливовіших в структурі націоналістичного підпілля в регіоні та однією з найсильніших ланок українського національно-визвольного руху [6, с. 136].

Важливу наукову цінність має видання матеріалів і документів про діяльність СБ ОУН(б) у 1940-х роках, здійснене під егідою Інституту історії України НАН України та Київського університету імені Т. Шевченка [7]. Упорядники документальної праці О. Лисенко та І. Патриляк включили 21 документ з історії діяльності СБ ОУН(б) за період 1941-1947 років, розкрили еволюцію завдань спецслужби в різні періоди, діяльність якої без перебільшення дозволила в значній мірі продовжити національно-визвольну боротьбу на десятиліття [7, с. 294].

Окреслена тематика добротно представлена і в численних наукових публікаціях А. Антонюка [8], Д. Веденєєва [9], В. Ільницького [10], В. Єфименка [11], О. Лисенка [12], В. Трофимовича [13].

У цілому проведений історіографічний аналіз праць науковців, дозволяє окреслити ключові тези оцінки діяльності СБ ОУН(б), розвідувальної служби УПА. По-перше, організація діяльності спецслужб, їх особлива вага в розгортанні національно-визвольної боротьби була зумовлена екстремальними історичними умовами боротьби з радянським карально-силовим апаратом, обранням обома протидіючими силами силових способів реалізації власних цілей; необхідністю захисту організаційних клітин та осередків підпілля, повстанських відділів; політичною диференціацією та непростими внутрішніми відносинами, «специфікою ідеології та суспільно-політичної налаштованості учасників руху ОУН та УПА» [2, с. 348]. По-друге, істориками досить повно досліджено основні організаційні форми, ключові напрями діяльності, функціональні обов'язки спецпідрозділів, рецепцію форм і методів їх оперативної роботи з арсеналу спецслужб держав-противників [2, с. 349]. По-третє, діяльність спецпідрозділів українських націоналістів «... спрямовувалася на розвідувальне забезпечення й контрозвідувальний

захист підпілля та безпосередню участь у протидії заходам з радянизації регіону» [14, с. 137]. Сучасні історики об'єктивно наголошують і на проведенні СБ ОУН(б) «чисток» в середовищі членства підпільно-повстанського руху [14, с. 138], допущених помилок, жорстокості та репресій щодо місцевого українського і польського населення [6, с. 135]. У цьому контексті концептуально-методологічного значення набувають міркування Д. Веденєєва та Г. Биструхіна, які стверджують, що «... обидві сторони не цуралися антигуманних методів, і лише потім сторона, яка перемогла, пропагандистськими засобами і тотальним переписуванням (замовчуванням) історії вигідно для себе інтерпретує події, глорифікуючи себе й усіляко демонізуючи противника» [3, с. 8]. Спецпідрозділи недержавного характеру, узагальнюють Д. Веденєєв та Г. Биструхін є «... структурними елементами національно-визвольних та інших урядових рухів (організацій), їхніх військових формувань, котрі здійснюють розвідувальні, контррозвідувальні, оперативно-бойові та інші притаманні спецслужбам функції задля сприяння реалізації стратегічних і поточних завдань згаданих рухів (організацій) специфічними засобами» [3, с. 45-46].

Таким чином, у цілому сучасні українські історики одностайні у висновку, що розвідувальні та контррозвідувальні заходи спецслужб оунівського збройного підпілля та Української повстанської армії сприяли розгортанню національно-визвольної боротьби [6, с. 136] та були одними з ключових чинників, що «... забезпечили тривалість, масштаб і запеклість антирадянського руху опору в регіоні» [14, с. 138].

Література:

1. Веденєєв Д. Післявоєнна еволюція стратегії, тактики, організаційно-функціональної побудови озброєного руху опору під проводом ОУН(б) в Західній Україні. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Вип. 22. С. 181.
2. Веденєєв Д., Єгоров В. Меч і тризуб: Нотатки до історії служби безпеки Організації Українських Націоналістів. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 2/4. С. 485-503.
3. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». В кн.: *Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української*

- повстанської армії. 1940-1950-ті роки.* Київ: В-во «К.І.С.», 2007. 568 с; їх же. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920-1945): монографія. Київ : Генеза, 2006. 405 с. та ін.
4. Іщук О., Огороднік В. *Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ. ОУН.* Коломия: «Вік», 2010. 196 с.
 5. Ільницький В. Український національно-визвольний рух у Карпатському краї ОУН (1945 – 1954): історіографія проблеми. *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* 2015. Вип. Спецвипуск 2. С. 286.
 6. Антонюк Я. М. *Діяльність Служби безпеки ОУН. Історико-краєзнавче видання.* Луцьк: Волинська книга, 2007. 176 с.
 7. *Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(б) у 1940-х рр.* / Зібрали й упорядкували О. Є. Лисенко, І. К. Патриляк; НАН України, Інститут історії України, Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 251 с.
 8. Антонюк Я. Діяльність радянської агентури в підпіллі ОУН і УПА на Волині (1944-1950-ті рр.) URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Antoniuk_Yaroslav/Diialnist_radianskoj_ahentury_v_pidpilli_OUN_i_UPA_na_Volyni_1944_1950-ti_rr.pdf; його ж. Агентура СБ ОУН(б) в містах і містечках Волині та Полісся (1946-1951 рр.). *Науковий вісник Волинського національного у-ту ім. Л. Українки. Серія. Історичні науки.* 2010. № 1. С. 113-120.
 9. Веденєєв Д. Розвідувальна діяльність Української повстанської армії (1943-1945 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки.* 2003. Вип. 10. С. 381-415; його ж. Організація, тактика й методи дій радянських оперативно-військових сил у протистоянні з національно-визвольним рухом в Західній Україні (1945-1950-ті рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки.* Острог: Національний університет «Острозька академія», 2010. Вип. 16. С. 211-227.
 10. Ільницький В. І. *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945-1954): монографія* / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
 11. Єфименко В. Кадровий склад спеціального підрозділу ОУН(б): спроба аналізу. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ.* 1999. № 1/2(10). С. 443-456; його ж. Тактика і стратегія роботи працівників спеціального

підрозділу ОУН(б). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 3/4(13/15). С. 504-514.

12. 343. Лисенко О. Є. Протистояння ОУН і УПА і радянської системи у 1945 р. В кн.: *Організація український націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси* / Дзьобак В. В., Ільюшин І. І., Касьянов Г. В. та ін. Відп. ред. Кульчицький С. В. НАН України; Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. С. 375; Веденєєв Д. В., Лисенко О. Є. Організація українських націоналістів і зарубіжні спецслужби (1920-1950-ті рр.). УІЖ. 2009. Вип. 3(№486). С. 132-147.

13. Трофимович В., Антонюк Я. Діяльність Служби Безпеки ОУН(б) щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля Волині і полісся 1945-1951 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2009. Вип. 14. С. 157-174.

14. Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. *Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки: монографія*. Київ: К.І.С., 2007. С. 137.

ПУБЛІЦИСТИКА СТЕПАНА КАЧАЛИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ УЯВЛЕНЬ ГАЛИЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ХІХ СТ.

Куций Іван Петрович
доктор історичних наук,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
УДК 930 (477.83/.86)

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3801

Серед діячів українського національного руху Галичини другої половини ХІХ ст. чільне місце посідає Степан Качала, відомий політик, історик, талановитий публіцист. Ця постать цікава для нас насамперед своєю постійною заангажованістю у політичній боротьбі: як зовнішній (українсько-польські стосунки) так і внутрішній (всередині українського табору, між різними його напрямками й течіями). С.Качала був одним із лідерів течії, що прагнула досягти порозуміння і згоди з поляками. У 1879 р. вийшла із друку його праця під назвою “Politika Polakow wzgledem Rusi”, яка не мала наукового характеру й містила численні полемічні та публіцистичні коментарі. Це видання призначалось не стільки для української, скільки для польської читацької аудиторії. Однак виявилось, що порушена проблематика є актуальною і для українських інтелектуальних кіл, і тому у 1885 р. книга, частково перекладена по-російськи, публікувалася у журналі “Кіевская Старина”. В 1886 р. О. Барвінський видав її український переклад як перший том серії “Руська Історична Бібліотека” [6, с. 563]. У цій серії праця С. Качали передувала виданням таких істориків, як М. Костомаров, М. Дашкевич, М. Смірнов, І. Шараневич. Це свідчило про вагомість цієї книги для галицьких народовців і було визнанням високого авторитету її автора. Сам О. Барвінський відводив цій праці роль “підвалини, на котрих має стати велика будівля нашої народної минувшини” [3, с. 1]. Українське видання мало назву “Коротка Історія Русі” й містило в основному історичний матеріал, оскільки публіцистично-полемічна частина авторського варіанту тут не публікувалась.

Монографія С. Качали була для народів певний час чи не єдиним посібником з національної історії. Для сучасних дослідників "Коротка історія Русі" цікава ще й тим, що вона є своєрідним відображенням історичної свідомості й політичної ідеології проукраїнськи налаштованої галицької інтелігенції, особливо тієї її частини, що прагнула компромісу з поляками.

В "Короткій історії Русі" неодноразово повторювалась думка, що для слов'янської ментальності притаманні риси демократизму. До появи пізніших відмінностей спричинилася, за С. Качалою, схильність поляків переймати західноєвропейські впливи. Основну причину цього історик вбачав у німецькій експансії на слов'янські землі. На його думку, німці поширили серед слов'ян латинський обряд, феодалний устрій, соціальну нерівність.

С. Качала негативно відгукнувся про відчуження Польщі від слов'янського світу й зближення її із західноєвропейською цивілізацією. В той же час Русь, як вважав автор книги, являла собою пряме втілення демократичних давньослов'янських ідеалів, адже її суспільний лад будувався на таких засадах, як свобода, рівність, вічовий устрій.

Польсько-український антагонізм автор розглядав як боротьбу аристократичного і демократичного принципів в організації державного устрою. Об'єктом його прискіпливої уваги стала історія політичних та соціальних відносин у Речі Посполитій. Тип політичного ладу цієї держави історик визначив як "шляхетська демократія" і "олігархія". При цьому історик у значення етнонімів "польський" та "русько-український" вкладав не стільки етнонаціональний, як соціальний зміст. С. Качала аргументовано спростував міфи польської історіографії про цивілізаційну місію Польщі та роль Польщі як "передмур'я" Європи. "Якщо Європа мала яке передмур'я зі сторони Польщі, – твердив він, – тим передмур'ям безперечно були козаки" [7, с. 234].

Крім соціальної та політичної історії, в "Короткій історії Русі" вагоме місце займає комплекс проблем, пов'язаних із міжконфесійними відносинами. Сам автор, будучи греко-католицьким священиком, надавав релігійному чиннику дуже великого значення в історії польсько-українських взаємин. Католицизм в самій Польщі, на його думку, ширився "огнем і мечем" під впливом німецької експансії, що стало головною передумовою порушення поляками давньослов'янської єдності.

Православ'я (слов'янський, грецький, східний обряд) поширювалося, на противагу йому, способом просвіти людей. “Духовенство слов'янське, – пише історик, – навіть не допускало гадки, щоб Христова церква могла або й потребувала послугуватися до своєї цілі муками та смертю. Хрест то єдина зброя Слов'янської (Грецької) церкви” [3, с. 4]. В історії православ'я він вбачав ідеали давньослов'янського устрою.

Католицизм в історичній свідомості С. Качала поставав як щось чуже, накинута ззовні, непритаманна для слов'янської ментальності, тоді як православ'я органічно вжилось у слов'янський світ й стало невід'ємним його атрибутом. Тому поняття “православний”, “слов'янський”, “руський” вживаються ним як тотожні, а католицизм асоціюється із онімеченням, з феодальною нерівністю, соціальним та національним гнобленням.

Всю історію польсько-українського антагонізму С. Качала виводив із намагання поляків окатоличити Русь, бо саме в церковному обряді він вбачав головну запоруку збереження української народності: “А все таки побачили Поляки, що роздерта Русь таки тримається єдністю віри, бо ще не тикали руської (се б то православної) віри, цього важливого двигача Руської народності... Віру вважали невіддільну від народності. Кожен християнин латинської (католицької або польської) віри, мав вже себе за Поляка, а хто був православної (грецької або руської) віри той мав себе за русина” [3, с. 57]. Автор зазначав також, що “польська політика вже в XIV в. одяглася в рясу” й відтоді окатоличення є головним завданням польської політики стосовно Русі. Католицький фанатизм, “релігійна загорілість” визначалися ним як найбільші хиби польської політики, що в кінцевому результаті призвели до падіння Польщі.

Важливе місце в “Короткій історії Русі” посідає історія Берестейської церковної унії. Автор наголошував на необхідності розрізняти наміри руських єпископів, які сутність унії вбачали у церковній юрисдикції та догмах віри, і прагнення польської сторони, насамперед єзуїтів, які розглядали унію як спосіб повної латинізації та колонізації. Історик визнавав, що уніати згодом зазнавали від поляків таких же утисків, як і православні, але все-таки трактував унію як наслідок польської політики. “Відновлення унії, – вважав він, – популярне у польської шляхти, що в ній бачила ще один ланцюх до зв'язання України-Русі з Польщею, не було популярне в українсько-руського

народу, що відчував, що це йому ніяк не вийде в хосен. Міщани і хлопи, приймаючи унію, робили це з остраху і довго ще все готові були від неї відпасти. На Україні знов, де народ був відважніший і менше підлягав невільничому страху, унія тяжче приймалася. Крім цього унія стала ненавистною наслідком способів, якими її впроваджувано” [3, с. 68]. Таким чином унія, за С. Качалю, стала ознакою панського гніту, тоді як православ`я залишалось ознакою волі [3, с. 72]. В поширенні католицизму та унії автор вбачав одну з головних причин всіх польсько-українських конфліктів протягом XVII-XVIII століть. Релігійна нетерпимість у Польщі, що особливо посилилась у XVIII ст., характеризується С. Качалю як “найнижчий упадок”, вершина “середньовічної темноти”. Отже, саме православ`я, як переконував галицький історик, було істинною ознакою руської народності чи “слов`янства” загалом. Церковна унія тенденційно трактувалась ним як спосіб окатоличення та ополячення.

І. Франко назвав “незвичайним і дивним фактом” те, що греко-католицький священник С. Качала вважав церковну унію “нещастям Русі, плодом зради народу і батьківської віри, фатальним як для Русі, так і для Польщі результатом єзуїтських інтриг” [4, с. 193]. Цей факт видається і справді парадоксальним, оскільки Качала-політик був відомий як оборонець унії проти “забаганок латинізму” [5, с. 324]. На думку І. Франка, подібні погляди зумовлені впливом виховання тогочасного покоління галицької інтелігенції, адже їх дотримувався не лише С. Качала. Аналогічні твердження ми зустрічаємо у таких галицьких істориків, як М. Гарасевич, М. Малиновський, А. Петрушевич, Б. Дідицький [4, с. 194]. Як бачимо, у поглядах С. Качали на місце і роль церковної унії в українській історії помітний вплив істориків москвофільсько-старорусинського напрямку.

Для загальної характеристики історичної монографії С. Качали необхідно насамперед зазначити, що різні історичні проблеми та періоди подані в ній дуже нерівноцінно. Так, події від найдавніших часів і до Люблінської унії висвітлені фрагментарно, хаотично, з опущенням цілих історичних періодів, і стосуються вони здебільшого історії польської державності. Починаючи від середини XVI ст. і до поділів Польщі маємо більш-менш систематизований і цілісний виклад матеріалу, що дає нам підставу говорити про наявність у С. Качали концепції історії України цього періоду. Основними її складовими є соціальна, релігійна та політична історія, а історія козацтва становить основний зміст українського історичного процесу.

Цікавим є той факт, що в історіософії С. Качали, особи духовного сану, ми майже не знаходимо слідів провіденціоналістського тлумачення історичних подій. Характерними ознаками його стилю були не чіткі, не точні або й суперечливі висловлювання, тенденційний підбір фактів та довільна, неаргументована їх інтерпретація, нехтування хронологічним принципом викладу подій, тісне переплетення публіцистичних коментарів із історичним матеріалом, порівняння несинхронних явищ, відсутність чітких просторово – часових уявлень. Зосередивши увагу на польсько-українському аспекті національної історії, С. Качала не проявляв зацікавлення до російського чинника в українському історичному процесі. Можна лише зазначити, що він усвідомлював відмінність між Україною-Руссю та Московією-Росією.

Викладене вище, приводить нас до висновків, що тенденційність історичних узагальнень С. Качали про “історичну похибку” Польщі зумовлена розглядом історії польсько-українських взаємин у призмі суспільно-політичної боротьби його часу. Незважаючи на хибність багатьох постулатів С. Качали в “Короткій історії Русі”, поява історичної монографії С. Качали стала помітним явищем як в історії становлення української історіографії Галичини, так і в розвитку національного руху в цілому.

Список використаної літератури:

1. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право. – К.: Українознавство, 1996. – 257 с.
2. Загорний Н. Політика Русиновъ. – Львовъ, 1873. – 24 с.
3. Качала С. Коротка история Руси. – Тернополь, 1886. – 168 с.
4. Франко І. З історії Брестського собору 1596 р.// Іван Франко: Зібр. творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. II. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 193-219.
5. Франко І. Нариси історії українсько-руської літератури до 1890 року // Іван Франко: Зібр. творів: У 50 т. – Т. 41. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 194-471.
6. Франко І. “Руська історична бібліотека”// Іван Франко: Зібр. творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. I. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 563-564.
7. Kaczala S. Polityka Polakow wzgledem Rusi. – Lwow, 1879. – S. 369.

ЗАСАДИ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ 1941-1944 РР.

Лихач Юрій

*аспірант, Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3785

Державна політика в освітній сфері займає вагоме місце у системі політико-адміністративної, культурної, економічної діяльності держави. Завдяки освіті вона має можливість впливати на формування світогляду, цінностей, інтелектуального та творчого потенціалу суспільства, а відтак визначати сучасність і майбутнє. Прикладом цього є поліетнічне населення Східної Галичини, щодо якого нацистська Німеччина здійснювала специфічну освітню політику. Намагаючись поєднати власні стратегічні завдання й інтереси окремих національних громад, зокрема українців та поляків.

Освітньою сферою в Галичині керував відділ науки і навчання уряду дискрипту, який підпорядковувався головному відділу науки і навчання уряду генерал-губернатора в Кракові. Відділ у Львові поділявся на підвідділи для народних, вищих і середніх загальноосвітніх професійних шкіл. Підвідділами керували референти – німці, котрими виділено як співробітництво українських та польських інспекторів. Відділ науки та навчання дискрипту Галичина в царині навчання та виховання зберіг за собою лише керівні та контрольні функції. Зокрема, він затверджував програми навчання, визначав завдання та персональний склад шкільних інспекторів, розподіляв виділені урядом ГГ кошти на освіту.

На рівні округи управління здійснював шкільний інспекторат на чолі з краєвим шкільним радником, що виконував свої функції від імені старости. Цікаво, що серед 144 працівників відділу науки і навчання уряду дискрипту Галичина переважали поляки, яких налічувалося 89 чоловік. Натомість в окружних шультмах галицького дискрипту на 1941/42 навчальний рік, більшість становили українці – 53 особи (німці 17, поляки – 45).

Політика окупаційної владі щодо культурно-освітньої сфери ГГ спрямовувалася на обмеження відповідних запитів і прагнень, як українців, так і поляків, не кажучи вже про євреїв. Однак у цьому

державно-адміністративному утворенні були відносно сприятливіші умови, ніж в інших німецьких окупаційних адміністративно-територіальних утвореннях.

Національне й громадське життя мало в Галичині глибші і міцніші традиції. Тож окупаційна влада змушена була рахуватися з цим фактом і надала українцям можливість займати нижчі щаблі адміністрації краю, займатися кооперацією, утворити свої гімназії та видавництво, культурно-освітню молодіжну організацію. Народні (початкові) і фахові школи, як українсько, так і польськомовні, були державними. При цьому німецькі власті все ж перебували на позиціях колоніалізму й прагнули урізати освітній процес підкореного населення. Цьому цілком закономірною була поява розпорядження відділу науки та навчання уряду дискрикету Галичина: «...забороняється приймати у 1942-1943 шкільному році до народних шкіл тих дітей, які закінчили 14-й рік життя. 90% учнів 5-х і 6-х класів мусять кинути науку, не покінчивши школи».

Під контролем УЦК перебувало дошкілля і позашкілля. Він також мав великий вплив і на шкільний процес, хоча школи були державними. Відділ науки і народної освіти Правління ГГ видав розпорядження щодо організації шкіл, згідно з яким визначалось, що у місцевостях, де налічувалося 40 українських дітей, створюватиметься державна українська школа. Там, де було 20 українських дітей, а решту складала польські діти-поляки, навчання української мови тривало три години на тиждень. І навпаки, якщо в школі було 20 польських дітей, там вводились три години на тиждень польської мови.

В окупованих країнах німецька влада дозволяла відкривати лише народні і професійні школи. Шкільною політикою не передбачались середні загальноосвітні й вищі школи, з навчального процесу усувалися будь-які патріотичні мотиви. Отже, слід зазначити, що на підкорених німці намагалися запровадити копію «нової німецької школи». Німецька школа є частиною націонал-соціалістичного виховного ладу. Він відкидав ідею так званої «загальної освіти», а визначав шлях, що «виходить від тіла, охоплює душу та веде до суспільного життя». Однак, саме ця школа повинна була формувати не патріотів – українців і поляків, а покірних рабів нацистського режиму, кваліфіковану дешеву робочу силу, яку окупаційна влада вербувала на роботу до Німеччини. Слід відзначити, що німецькі власті ставили різні завдання перед міськими та сільськими школами. Про це свідчить розпорядження губернатора галицького дискрикету О. Вехтера 1 жовтня 1942 р., в якому говорилося, що сільській

школі не слід брати для себе за зразок міську школу, яка має цілком іншу мету. «Сільська школа має справу виключно з сільськими дітьми, які бажають і повинні бути селянами і селянками».

Отже, на окупованих землях нацисти протягом 2-3 місяців розбудували адміністративний апарат, зокрема й для управління освітою. У кожній окрузі діяв «шкільний уряд» на чолі зі шкільним радником, який підпорядковувався і окружному старості і відділу науки та навчання певного дискрипту.

Освітня політика німців була спрямована на створення незначної мережі шкіл для місцевого українського та польського населення, завдання яких обмежувалося наданням елементарних та фахових знань для формування підконтрольних владі працівників-рабів.

Нова освітня система формувалася в умовах тотального терору. Це система брехні, обману, несправедливості. Режим кріпацтва було застосовано для сільського населення, а також ув'язнення майже всієї молоді і вивезення на працю до Німеччини.

ГНАТ ХОТКЕВИЧ І ЙОГО ІСТОРИЧНА ПРОЗА

Щерба Юрій

*аспірант, Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3786

Гнат Хоткевич – митець небаченого в українській культурі масштабу творчості: історик, педагог, етнограф, художник.... Український Леонардо да Вінчі – таким він уявляється сьогодні. Своєю творчістю і діяльністю він охопив усю Україну – від Слобожанщини до Карпат.

Г. Хоткевич – уособлення українського характерника, патріота високого духу і кипучої енергії, він сміливо брався за будь-яку справу, якої потребував час, і виконував її професійно. Він ніколи не входив до жодної з політичних партій, проте здійснював величезну громадську та культурно-просвітницьку роботу на розмежованих кордонами західних та східних українських землях, єднаючи їх у духовно-культурному просторі та сприяючи процесові націотворення.

Гнат Хоткевич – один з тих письменників, які стали літописцями такої події, як революція 1905-1907 рр. Він оперативно відобразив різні аспекти цієї історичної події в своїх творах, драмах. Характерною особливістю всіх цих речей є художня документальність, історична достовірність. Провідною темою творчості письменника стає тема боротьби народу проти соціального і національного поневолення, проти самодержавства, польсько-шляхетського гніту. Ці нові ідейні і художні тенденції найповніше охарактеризовані у творі «Лихоліття» (1906), «Вони» (1909). Перебування в Галичині, вивчення життя і побуту трудового народу обумовило появу цілого ряду нових оповідань і нарисів. Г. Хоткевич, може, найглибше проник у світ думок і почуттів гуцулів. Письменник бачив, у яких важких умовах живе український народ під гнітом австро-угорської монархії. Він з глибокою симпатією ставився до трудового селянства, співчував йому.

У творах «Троє», «Перед дверима», «Так мусило бути», що становлять ідейно-тематичний цикл і є в своїй основі пророчими, автор змальовує образ месника за кривди народу, людини, яка свідомо йде на найвищу жертву в ім'я його свободи. Тема їх – обов'язок революціонера перед своїм народом, заклик до боротьби проти тиранії.

Оригінальним є оповідання «Так мусило бути». Письменник на цікавому сюжетному матеріалі проводить думку, що справжнім революціонером є той, хто бореться не лише за волю свого народу, але й за волю всіх пригноблених. Тут він виступає як інтернаціоналіст. Він зриває маску «революційності» з тієї польсько-шляхетської інтелігенції, яка чваниться своїм демократизмом, вільнолюбством, героїзмом, а в той же час не визнає права на таку ж свободу за українським народом. Ідея у нього така і виражається в словах: «Тиран є тиран, до якої б нації він не належав, і його треба знищити».

Протягом 1906-1910 рр. Хоткевич пише багато оповідань, нарисів, у яких викриває суспільно-політичний устрій царської монархії, оспівує боротьбу народу проти царського самодержавства. Це драма «Лихоліття» (1907). Зачарований гуцульським краєм, закоханий в його людей і природу, письменник вивчає життя народу, побут і звичаї, мову, багатий і самобутній світ. Так виникають лірико-романтична повість «Камінна душа», «Довбуш».

Емігрантське життя для нього було важким, його тягнуло у рідні краї. У 1912 році він вирішив повернутися до Харкова. Тут його заарештовують, садять у тюрму. Наприкінці 1912 року його звільнили з

тюрми. Він знову включається в літературне й культурне життя, виступає з лекціями, а з лютого стає редактором журналу «Вісник культури і життя». Одночасно веде велику громадсько-культурну роботу: відновлює діяльність робітничого театру в Харкові. Перша світова війна перервала творчу працю письменника. Як політично неблагонадійного, його у березні 1915 року вислано за межі України. Повернувся Гнат Хоткевич додому лише після повалення царизму. І знову – тяжка праця. Письменник всього віддає себе відродженню рідної культури. Пише нові художні і музичні твори.

В історію української демократичної літератури Г. Хоткевич увійшов насамперед як автор новел і нарисів з народного життя, як автор героїко-революційної драми «Лихоліття», повісті «Камінна душа».

Г. Хоткевич – один з тих письменників, які стали літописцями такої визначної події, як революція 1905-1907 рр. Очевидець і талановитий її учасник, він добре відобразив різні аспекти цієї історичної події. Характерною особливістю всіх цих речей є художня документальність, історична достовірність.

Провідною темою творчості письменника стає тема боротьби народу проти соціального і національного поневолення, проти самодержавства, польсько-шляхетського гніту. Оригінальне за своїм ідейним задумом є оповідання «Так мусило бути». Письменник на цікавому сюжетному матеріалі проводить думку, що справжнім революціонером є той, хто бореться не лише за волю свого народу, але й за волю всіх пригноблених. Г. Хоткевич виступає як письменник-інтернаціоналіст. Він зриває маску «революційності» є тієї польсько-шляхетської інтелігенції, яка чваниться своїм демократизмом, вільнолюбством.

Основна лінія історичної прози Г. Хоткевича проходить через козаччину і опришківський рух. Розробку цієї проблематики письменник продовжив у 1920-ті роки, коли виникла історична повість «Довбуш», а разом з нею народилася і драма «Богдан Хмельницький». Так дві лінії історичної прози перехрещуються в творчій спадщині Г. Хоткевича в період другої молодості митця, коли він почав реалізовувати деякі із своїх задумів. Доля цих творів склалася по різному: драма «Богдан хмельницький» стала надбанням нашої культури у ті ж 1920-і роки, повість «Довбуш» вирвана із забуття лише через кілька десятиліть з часу її написання.

На тлі суспільних взаємин ХУ111 ст. письменник порушує проблеми соціальних, класових, побутових стосунків різних верств і прошарків Польщі, Угорщини.

У літературній спадщині Гната Хоткевича особливе місце займає повість «Авірон», яку він написав у 1910 році. Повість звернена до розуму й серця сучасників. Вона примушує задуматись над важливими проблемами життя і віри людини. Релігія і народ, віра в мистецтво, догмат і розум – ось коло проблем, які хвилюють письменника. Заснована на біблейському сюжеті, повість «Авірон», спроектована на духовне розкріпачення людини, засудження тиранії, саме цими прикметами вона близька нам і сьогодні, коли наше суспільство сміливо скидає з себе тяжкі вериги минулого, осуджує тиранію, духовне поневолення особистості.

Отже, Гнат Хоткевич як громадський діяч, як письменник, який виступав новатором в галузі прози і драматургії зробив значний внесок у духовне життя нашого народу, заслуживши на глибоку вдячність і пошану своїх сучасників і наступних поколінь.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Ванджурак Роман Васильович

ЛОГІЧНІ ПРАВИЛА ДОВЕДЕННЯ ЯК АНАЛОГ ВНУТРІШНЬОГО
ПЕРЕКОНАННЯ В КОНТЕКСТІ АРГУМЕНТАЦІЙНИХ
ПРОЦЕДУР ДОКАЗУВАННЯ.....3

Гуд Анна Миколаївна

ДЕМОКРАТІЯ. ІДЕЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ.....7

Пацурківський Петро Петрович

РЕЗОН ДЕРЖАВИ.....10

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Грищенко Євген Ігорович

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....15

Корецька Вікторія Віталіївна

ОКРЕМА ДУМКА: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ
ЗАКОНУ ТА СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ.....17

Краковська Анжеліка Євгеніївна

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА АНТИКОРУПЦІЙНИЙ
КОМПЛАЄНС.....20

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Гаврилюк Володимир Олегович

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ
МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ
ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....25

Гаєвая Олександра Валентинівна, Гаряєва Ганна Михайлівна
POLITYKA SPOŁECZNA OSÓB STARSZYCH
W POLSCE I UKRAINIE.....29

Джура Христина Юріївна
ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....32

Пікуль Володимир Павлович
ТЕНДЕНЦІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РІЗНИХ ПІДХОДІВ ДО
РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.....36

Поліщук Роман Петрович
МЕДІАЦІЯ ЯК НЕЮРИСДИКЦІЙНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ
ТРУДОВОГО СПОРУ.....39

Рекишинський Володимир Орестович
ОСНОВНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....42

Рибак Наталія Василівна
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНЮВАННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ФРАНЦІЇ.....47

Хомініч Микола Сергійович
ВИСНОВОК СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ
У ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИХ СПОРАХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ
ПРАВАЗАСТОСОВЧОЇ ПРАКТИКИ.....51

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Андросович Любов Григорівна
МЕТОДИ ПІЗНАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ЯК ЗАГРОЗИ
ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....57

Ващенко Олексій Андрійович
ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД – КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ В
КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ПЕРЕШКОДЖАННЯ
ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ.....60

Толкач Анжеліка Миколаївна
НАУКОВІ ПОГЛЯДИ Ч. БЕККАРІА, ВИКЛАДЕНІ У ПРАЦІ
«ПРО ЗЛОЧИНИ ТА ПОКАРАННЯ».....62

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

Новик Богдан Володимирович ПОНЯТТЯ ІНОЗЕМНИХ
ІНВЕСТИЦІЙ.....68

Чуєнко Анна Михайлівна
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ КОНСАЛТИНГОВОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ.....72

**Право інтелектуальної власності та його захист.
Інформаційне право. Інформаційні технології**

Свердліченко Валентина Павлівна
ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ У МЕТАВСЕСВІТІ.....76

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Ухач Василь
СЛУЖБА БЕЗПЕКИ ОУН, УПА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ
ДИСКУРС (ВИБРАНІ АСПЕКТИ).....81

Історія становлення української державності

Куций Іван Петрович

ПУБЛІЦИСТИКА СТЕПАНА КАЧАЛИ ЯК ДЖЕРЕЛО
ВИВЧЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ УЯВЛЕНЬ
ГАЛИЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ХІХ СТ.....86

Лихач Юрій

ЗАСАДИ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ У СХІДНІЙ
ГАЛИЧИНІ 1941-1944 РР.....91

Щерба Юрій

ГНАТ ХОТКЕВИЧ І ЙОГО ІСТОРИЧНА ПРОЗА.....93

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 16.02.2024
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

**Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування**

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 58

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

13-14 лютого 2024 р.

